

6
27

LIBELLVS NO

VVS ET ELEGANS D. ERASMI ROTTERODAMI, de Pueris statim ac liberaliter instituendis, cum alijs compluribus, quorum catalogum indicabit uersa pagella.

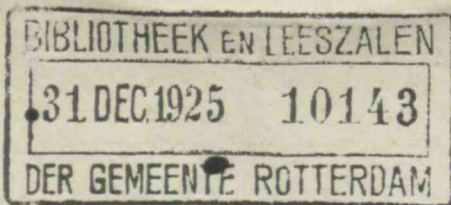

BASILEAE, ANNO
M. D. XXIX.

DER GEMEINTE ROTTERDAM

C O N T E N T A H O C V O /
L V M I N E .

De pueris statim ac liberaliter instituendis.	Folio 1.
De ratione studij epistola ad Petrum Viterium.	82.
Concio de puero Iesu.	110.
Matrimonij Encomium.	143.
In laudem Medicinæ declamatio.	173.
De morte declamatio.	197.
Querela pacis.	218.
Virginis & martyris comparatio.	272.
• Epistola consolatoria in aduersis.	300.
De contemptu mundi Epistola.	313.
Liturgia uirginis Lauretanæ.	383.
Omnia per autorem recognita ac locupletata.	
D. Ambrosij Apologia Dauid.	409
Eiusdem, de Dauid interpellatione.	481

duci Cliuensi, Iuliacensi, Montensi, Comiti Marchiæ, & in Rauenspurg, &c. Erasmus

Roterodamus s. D

ONRADVS Heresbachius, uir ad unguem factus, qui magno Reipub. bono, pueritiæ tuæ formator cōtigat clarissime Princeps, indolem tuam eruditioni pariter ac pietati natā ita mihi suis literis frequēter depinxit, ut si complures menses tecum domesticam habuisssem consuetudinem, non esse posses notior. Idem pro singulari quodam erga te amore, quem undiq; spirant illius Epistolæ, magno studio, multisq; argumentis illud agebat, ut aliquo monumento literario, & tibi in isto longe pulcherrimo stadio strenue currenti, calcar, ut aiunt, adderem, & alios adolefcētes generis imaginibus claros ad æmulationem tam felicitis exempli prouocarem. Ab hoc officio, adeo mihi nō abhorrebat animus, ut beneficij loco ducerem admonitum fuisse. Verū quod in annos aliquot distulimus officium, nihil aliud, mihi crede, fuit in causa, nisi quod non obrigit argumentum, quod tuæ magnitudini aliqua ex parte respondere uideretur. Nam ille sic temperauit orationem suam, ut appareret nō quolibet munere fore contentum. Quum igitur nō occurreret quale uolebam, cœpit tandē me pudere promissi mei, uisumq; est tenues quosdā, sed callidos clientes imitari, qui cum ingētem summam debeant patronis suis, nec adhuc soluēdo sint, hortensibus quibusdā munusculis eos deliniunt, quo patientius ferant recastinatam solutionem, hoc pacto testantes nō animum facultatibus, sed facultates animo deesse. In Italia deliniam opus de uerborum rerumq; copia. Adieceram exemplum eiusdem argumenti, quā potuit in compendiu contracti, & eiusdē fusius copiosiusq; tractati. Is cui Romæ tradideram describendū, reddidit hanc partem mutilam, ac uix dimidiatā, ut quod supererat, mihi frustra superesset. Dein

de quā ab eruditīs amicis subinde rogarer, ut excitandis studijs, quæ iam refrigescere uidebātur, opus illud absoluerem; animū uehementer abhorrentē, tamen huc perpuli, ut inspecta diuisione, quæ totius argumētī propositiones ceu columnas habebat, denuo receptū in manus, pertexerē. Puta hoc esse munusculū aliquod cerasaceū. Adieci duos libellos nunquam antehac æditos, puta hæc esse duo mala Cydonia ex horto paupere selecta. Quæ rusticana munuscula nō in hoc damus adolescens generosissime, quod his fidē nostrā liberatam uelimus, sed ut liberandī uoluntatē adesse testemur. Solent autē humani creditores minus appellare eos, qui subinde ueluti seipso appellantes profitentur æs alienū. Quod qui dissimulāt, meditari uidētur inficiationē. Quanquā hæc causa mihi potius agenda fuerat cū Heresbachio, qui me ex stipulatione poterat in ius uocare. Sed apud te malui, quē mihi sciebā æquiorē fore in negotio proprio, quā ille foret in alieno. Sic enim ille te deamat, sic fauet, cōmodis, honori dignitatēq; tuæ, ut si usquā possit, in his procurādis uideatur ab illa genuina uerecundia posse recedere. Age Princeps ornatissime, perge in isto pulcherrimo certamine, ut ille tuā celsitudinē optimis disciplinis, tu illius doctrinā, fortunæ ac dignitatis accessione illustres. Libellū non laborabo tibi commendare, nisi hoc nomine quod & nouus est, & totus meus. Deinde quod docet multa paucis cōplecti, quod dictionis genus, nullos magis decet quā summos principes. Vnicum exemplū à nobis proditū est, ex diuo Augustino plura suppetunt, qui nōnunquam psalmum mira breuitate cōplectitur, quē mox largissima rerum ac uerborū copia differit. Postremo quod hæc instituendī ratio, principum liberis potissimum est accōmoda, quippe qui quū maxime omnīū egeant recta institutione, tamen non conuenit secus, quā liberaliter erudiri. Bene uale apud Friburgum Brisgoiæ. Calend. Iulij. Anno M. D. XXIX.

¶ PVEROS AD ¹

VIRTUTEM AC LITERAS LIBERALI

ter instituendos, idēq; protinus à natiuitate, declamatio cōtracti thematis

exemplū per D. Erasmiū

Roterodamū.

I ME QUIDEM AV/
dies, uel Chryssippum po/
tius philosophorum acu/
tissimum, infantem tuum
ilico bonis literis instituen/
dum curabis, dum adhuc
uacuum curis ac uicijs in/
genium, dum mollis ac tra/
ctabilis ætas, dū ad quid/

*Propositio
Absque exor/
dio protinus
ad argumēta.*

uis sequax & habilis animus, interim & tenacissimus
perceptorum. Nihil enim perinde meminimus senes,
atq; ea quæ rudibus annis imbibimus. Neq; uero te
quicquam commoueant istorum uoces, qui dictitant
istam ætatem partim non esse disciplinarum satis ca/
pacem, partim ferēdis studiorum laboribus imparē.
Primum enim literarum initia memoria potissimum
constant, quæ paruulis, ut dixi, uel tenacissima est. De
inde quoniam natura nos ad cognitionem genuit, nō
potest esse præproperum eius rei studium, cuius semi/
na quædā nobis ipsa rerum parēs in seuit. Adde quæ/
a dam

*Diuisio consu/
tationis.*

dam esse grandibus etiam cognitu necessaria, quæ peculiari quadam naturæ propensione multo tum citius tum facilius percipit ætas tenera quàm robustior. Voluti literarum elementa, linguarû peritiam, apologos ac fabellas Poëticas. Postremo quæ existimetur ea ætas ad literas inidonea, quæ sit iam ad mores discendos apta? Aut quid alioqui potius facient pueri iam fandi potentes, quandoquidem aliquid faciant necesse est? Quanto utilius ætas illa ludit in literis, quàm in nugis? Dices, perquam leue momentum est quod primis illis annis efficitur. Quæ ut pusillû contemnitur, quod ad rem longe maximam necessarium est? Deinde quæ lucrum illud quantulumcumq;, lucrum tamè, studio negligitur? Iam si pusillum pusillo frequenter apponas, acruus oritur haud quaquam aspernandus. Interim & illud perpende, si minora discit infans, maiora discet adolescens, ijs annis, quibus illa minora fuerant discenda. Deniq; dum hæc agit, saltem à uicijs illis arcebitur, quibus eam ætatem ferè uidemus infici. Nulla enim res melius occupat totû hominis animû, quàm studia. Hoc certe lucrum contemni non debet. Cæterû ut demus his laboribus aliquid decedere robori corporis, mihi damnum hoc pulchre pensatû uidetur ingenij lucro. Nã animus moderatis laboribus reddetur uegetior. Et si quid hic periculi est, potest nostra cura uitari. Adhibendus est teneræ ætati doctor,

qui

qui blandicijs illicitat, non qui sæuicia deterreat. Tum autem sunt quædam & cognitu iucunda, & puerilibus ingenijs quasi cognata, quæ discere ludus est potius quàm labor. Quanquam non est adeo imbecillis puerorum ætas, quæ uel ob hoc ferūdis laboribus magis est idonea, quod laborum sensu caret. Proinde, si cogitaris quàm non sit homo, qui literarum expertus est, quæ sit fugax hominum uita, quàm lubrica in malum adolescentia, quàm occupata iuuentus, quàm sterilis senectæta, tum quàm paucis mortalium hæc contingat, non sines infanti tuo, in quo ueluti renatus superstes eris, ullam æui partem incultam abire, in qua parari queat aliquid, quod uel in omnem uitam magnum bonum adferat, uel à malis arceat.

Epilogus.

IDEM ARGUMENTVM LOCVP
PLETATVM COPIA.

OST diu desperatam uxoris fœcūditatem, audio te patrē esse factū, & quidem prole mascula, quæ miram quandam, hoc est planè parentū in dolē præ se ferat, quæ si modo quicquā ex huiusmodi notis indicijsque licet augurari, uirtutem absolutam polliceri uideatur. Itaque tibi in animo esse, puerum tantæ spei, simul atque grandiusculus erit factus, curare bonis literis initian- dum, honestissimisque disciplinis erudiendum, saluber

rimis philosophiæ præceptis formandum & instruendum: Nimirum uis totus esse pater, & illū uis uere tuū esse filium, qui te non solum oris figura, corporisq; li-
Propositio. niamentis exprimat, uerum etiam ingenij dotibus re-
 ferat. Equidem ut amici non uulgaris felicitati ex ani-
 mo gratulor, ita prudentiæ tuæ propositum magno-
 pere probo. Vnum illud audacter quidem, sed tamen
 amanter admonuerim, ne uulgi uel iudiciū uel exem-
 plum sequutus, cōmittas, ut prima infantuli tui ætas ci-
 tra omnem institutionis frugem effluat, ac tum demū
 ad discenda literarum admoueas elemēta, quum iam
 & ætas minus tractabilis, & ingeniū ad uicia propen-
 sius, ac fortassis uiciorum tenacissimorum uepribus oc-
 cupatum, Quin tu mihi iam nunc uirum aliquem cir-
 cumspice, ut moribus incorruptis & commodis, ita do-
 ctрина neutiquam triuiali præditum, cui puellum tuū
 ueluti teneræ mentis nutritio in gremium tradas, quo
 literarum nectar, unā cum ipso lacte combibat, pari-
 terq; filioli curā ex æquo nutricibus ac præceptori par-
 tiaris, ut illæ corpusculum quā optimo uegetent suc-
 co, hic animum salubribus opinionibus & honestissi-
 mis imbuat disciplinis. Neq; enim arbitror conueni-
 re, ut uir unus omnium doctissimus, & idem pruden-
 tissimus, mulierculas istas audias, aut uiros etiam ex-
 cepta barba mulierculis simillimos, qui crudeli quadā
 misericordia, & inimica beneuolētia, pueros ad ipsam
 usq;

usq; pubertatem inter matricularum oscula, nutricū
 blandicias, ancillarum ac famulorum lusus ineptiasq;
 parum castas, detinendos censent, ac prorsus à literis
 tanquam à uenenis arcendos existimant, dictitantes
 primam ætatem, & rudiores esse, quàm ut disciplina *Diuisio.*
 rum sit capax, & teneriorem, quàm ut studiorū labori
 bus sit idonea. Postremo leuioris esse momēti, ætatis
 illius profectum, quàm ut ea gratia sit aut faciendus
 sumptus, aut uexāda puerorum imbecillitas. Horum
 singula dum refello, quæso ut mihi paulisper animum
 attentum accommodes, reputans id quod res est, hæc
 scribi primū ab homine quo uix habes aliū tui aman
 tiorem, tum ea de re, qua nō alia magis ad te pertinet.
 Quid enim filio charius, præsertim unico, in quem eti
 am uitam nostrā cupiamus transfundere si liceat, non
 modo facultates? Proinde quis nō uideat eos peruer
 se simul ac præpostere facere, qui in colendis agris, ex
 truendis ædificijs, alendis equis summam adhibēt cu
 ram, ac uiros prudentes multoq; rerum usu callidos
 in consilium adhibent: in educandis formandisq; li
 beris, quorum gratia cætera parantur omnia, tam ni
 hil habent pensū, ut nec suum ipsorum consulant ani
 mum, nec cordatorum hominum exquirant senten
 tias, sed perinde quasi ludicra res agatur, ineptis mu
 lierculis, & è plebe quibuslibet homūcionibus auscul
 tant. Quod nō minus absurde fit, quàm si quis de cal

ceo magnopere sollicitus, pedem ipsum negligat, aut
 summo studio curet, ne quid uicij sit in ueste, de corpo-
 ris ualitudine securus. Non hic te remorabor uir opti-
 me locis communibus, quantum naturæ uis, quântum
 pietas, quantum diuina lex, quantum humanæ consti-
 tutiones parentes debere uolunt liberis, per quos qua-
 tenus licet effugimus mortalitatem, ac reddimur im-
 mortales. At quidam sibi parētis officium pulchre ui-
 dentur impleſſe, si genuerint tātum, quum hæc sit mi-
 nima portio pietatis, quam exigit patris cognomen.
 Ut uere sis pater, totus tibi curādus est filius, eiq̄ par-
 ti debetur prima ac præcipua cura, qua pecudibus an-
 tecellit, & ad numinis similitudinem proxime accedit.
 Quantam sollicitudinem matrum uulguſ adhibet, ne
 infans euadat strabus aut petis oculis, ne buccis fluen-
 tibus, ne ceruice inflexa, ne protuberantibus scapulis,
 ne tibijs uaris, ne pedibus distortis, ne parum concin-
 na corporis totius symmetria. quã ad rem præter alia
 fascijs etiã solent uti, ac mitellis quibus succingunt buc-
 cas. Habetur interim & lactis, & ciborum, & balneo-
 rum, & motus ratio, quibus prosperam corporis uale-
 tudinē pueris parari multis uoluminibus medici do-
 cuerunt, nominatim autem Galenus: nec hanc seduli-
 tatem differūt in septimum aut decimum annum, sed
 mox exceptum ex uteri latebris ad hanc curã uocant.
 Et recte faciunt, siquidem neglecta infantia frequen-

ter homines tradit morbidæ & afflictæ senectuti, si tamen huc peruenisse cōtingat. Quinetiam nondū adito fœtu, matrem tamen uigilat cura, non uescunt quibuslibet cibus grauidæ, cauent ab incommodo corporis motu: & si quid forte in faciem inciderit, protinus auulsam manu ad secretam corporis partē applicant. Eo remedio fieri multis experimentis compertum est, ut deformitas quæ in conspicua corporis parte erat futura, lateat in occulta. Nemo uocat hanc curam præproperam, quæ deteriori hominis portioni adhibet: quæ igitur ea pars qua proprie hominis uocabulum sortiti sumus, tot annis negligitur? An non absurde faciat, qui pileum exornet, neglecto impexo & scabioso capite? At multo absurdus est iustam curam impendere corpori mortali, nullam habere rationē immortalitatis animi. Age si cui domi natus est pullus equinus, aut catulus aliquid generosioris indolis præ se ferens, an non protinus incipit illum ad usum fingere, quod eo magis facit ex animi sui sententia, quo sequacior est ad formantis uoluntatem ætas tenera. Mature doces psittacum humanas sonare uoces, non ignarus quo plus accesserit ætatis, hoc minus esse docilem, admonente hoc etiam uulgi prouerbio, Psittacum uetulum negligere ferulam. Quale est autem uigilare in aue, cessare in filio? Quid agricolæ non inertes? Nonne protinus plantulas etiamnum teneras insitione do-

cent.

cent exuere syluestre ingenium, nec expectant donec iam robur induruerit? Neq; solum cauent ne surgat incurua, ne quid aliud uicij contrahat arbuscula, uerū etiam si quid contractum est, emendare festinant, dū adhuc flexilis est ac fingētis sequitur manum. Quod autem animal aut quæ planta respondet possessorum aut agricolarum uotis & usibus, nisi nostra industria naturam adiuuerit? Id quo fit tempestiuus, hoc succedit felicius. Mutis quidem animantibus plus præsidij ad genuinas functiones natura rerum parens adiunxit, at quoniam numinis prouidentia uni animantiū homini rationis uim indidit, maximam partem reliquit institutioni: ut rectissime scripserit quidam, primum, medium, ac tertium, hoc est totius humanæ felicitatis caput ac summam esse, rectam institutionem ac legitimam educationem. Quo quidem elogio Demosthenes commendauit rectam pronunciationem, nō ille quidem falso, sed recta institutio longe plus habet momenti ad sapientiam, quàm pronunciatio ad eloquentiam. Fons enim omnis uirtutis est diligēs ac sancta educatio. Quemadmodum ad stultitiam ac malitiam primum, secundum, ac tertium est indiligens corruptaq; institutio. Hæc præcipue nobis relicta est. Eadem est ratio quæ cæteris animantibus natura tribuerit celeritatem, uolatum, aciem oculorum, molem ac robur corporis, squamas, uillos, pilos, laminas, cornua,

nua, ungues, uenena quibus & incolumitatem suã tue
 ri queant, & sibi de uictu prospicere, suosq; fœtus edu
 care, solum hominem mollem, nudũ, & inermem pro
 ducit, uerum pro his omnibus mentem disciplinis ha
 bilem indidit, quod in hoc uno sint omnia, si quis
 exerceat. Et quo quodq; animal minus est aptum di
 sciplinis, hoc plus habet natiuæ prudentiæ. Apes non
 discunt condere cellulas, colligere succum, cõficere mel.
 Formicæ non instituuntur, ut æstate congerant in ca
 uum, unde per hyemem uictitent, sed hæc omnia na
 turæ aguntur instinctu. At homo nec edere, nec ingre
 di, nec fari nouit, nisi doctus. Ergo si fœtus, aut nullos,
 aut insipidos gignit arbor citra curam insitionis, si ca
 nis nascitur inutilis ad uenatum, si equus ineptus ad
 usum equestrem, si bos ineptus ad arandum, nisi no
 stra accesserit industria, quàm efferum, quàm inutile
 animal euadet homo, nisi studiose simul ac mature
 fingatur institutione? Non hic recinam tibi nulli non
 decantatum exemplum Lycurgi, quo producente in
 spectaculum, catulus alter generosi generis, sed male
 educatus, cucurrit ad cibum, alter ex parentibus igna
 uis ortus, sed diligẽter educatus relicto cibo ad feram
 insilijt. Efficax res est natura, sed hæc uincit efficacior
 institutio. Vigilant homines, ut habeant probum ca
 nem ad uenatum, ut habeant strennum equum ad
 proficiscendum, atq; hic nulla uidetur præcox diligen
 tia

tia: cæterum ut filium habeant, qui parentibus & orna-
 mento sit & usui, in quem bonam domesticarum cura-
 rum partem transferant, cuius pietas ingrauescentem
 ætatem foueat fulciatq̃, qui generi fidum patronum,
 qui uxori probum coniugem, qui Reipub. fortem &
 utilem ciuem præstet, aut nullam, aut seram adhibent
 curam? Cui conferunt? cui arant? cui extruunt? cui ter-
 ra mariq̃ uenatur opes? Nonne liberis? At ista quid
 habent uel usus, uel decoris, si is cui hæc omnia cedunt,
 nesciat uti? Immodico studio paratur possessio, pos-
 sessoris nulla est cura. Quis parat citharã ignaro musi-
 ces? Quis adornat insignem bibliothecam literarum
 rudi? Et tot opes parantur ei, qui rationem utendi nun-
 quam didicit? Si ista bene educato comparas, instru-
 menta uirtutum subministras, sin inculto agrestiq̃ in-
 genio, quid aliud quàm nequitia scelerumq̃ materiã
 suppeditasti? Quid hoc patrum genere uecordius cogi-
 tari potest? Curant ut filij corpus careat uicio, redda-
 turq̃ ad uulgares actiones habile, at animum, cuius
 moderatione constat omnis honesta actio, negligunt.
 Ne commemorem interim, quod opes, dignitatẽ, au-
 toritatem, atq̃ etiam prosperam ualitudinem quæ tã
 anxijis uotis optant liberis suis, nulla res magis parit
 homini quàm probitas & eruditio. Optant illis præ-
 dam, nec dant uenabulum quo capiant. Quod est o-
 mnium præstantissimum, filio dare non potes, at his
 artibus

artibus potes illum instruere quibus ea parantur, quæ sunt optima. Iam hoc insigniter absurdum est, sed absurdius etiam quod domi canem habent uigilanter institutum, quod equum habent magna cura dormitum atque edoctum, filium habent nulla honesta instructum disciplina. Agrum habent pulchre cultum, filium turpiter incultum. Domum habent ornamentis omnibus decoratam, filium habent ab omnibus ueris ornamentis uacuum. Ad hæc qui iuxta popularem existimationem uidentur eximie sapere, mentis excolendæ sollicitudinem, aut differunt in ætatem indocilem, aut prorsus non adhibent, & de fortuitis externisq; bonis mire solliciti sunt, etiam priusquam ædatur is, quem omnibus illis destinantur dominū. Quid enim non uidemus illos facere? Vxoris utero tumente iam tum accersitur genethliacus, sciscitantur parentes, masculus ne proditurus sit an fœmina. Exquirunt fatum. Si astrologus ex horoscopo dixit prolem in bello fore felicem, hunc, inquit, dicabimus aulæ regiæ. Si pollicebitur dignitates ecclesiasticas, Huic, inquit, alicunde uenabimur Episcopen, aut Abbatiam opimã. Hunc faciemus præpositum aut decanum. Hæc cura non uidetur illis præpropera, quum anteuertat ipsam natiuitatem, & præpropera uidetur quæ natorū fingendis animis adhibetur. Tam cito curas, ut filiū habeas belli ducem, aut

magistratum, & non simul curas, ut ille sit dux aut magistratus Reipub. salutaris. Ante tempus hoc agis, ut habeas filium Episcopum aut Abbatem, & non huc fingis, ut recte gerat Episcopi aut Abbatis munus. Imponis curru, nec doces gubernandi rationem. Admoues clauo, nec curas ut discat quæ nauclerum æquū est scire. Deniq; in omnibus tuis possessionibus, nihil habes eo neglectius, quo nihil habes preciosius, & cui cætera parantur omnia. Nitent agri, nitet domus, nitent uasa, uestes, ac tota supellex, belle docti sunt equi, pulchre instructi famuli, solum filij ingenium squalet, sordet, horret. Nactus es de lapide, quod aiunt, emptum mancipium, barbarum ac uile. si rude est, obseruas ad quem usum sit idoneum, & ad artem aliquam mature instituis, seu culinariam, seu medicam, seu agricolationis aut dispensationis, solum filium uelut ocio natum negligis. Habebit, inquiunt, unde uiuat, uerum non habebit, unde recte uiuat. Vulgò quo quisque ditior est, hoc minus sollicitus est de liberorum institutione. Quid opus est, inquiunt, philosophia, satis habebunt. Imò quo plus habent, hoc opus est maioribus philosophiæ præsidijs. Quo maior est nauis, quoq; plus uehit mercium, hoc magis desiderat nauclerum probe doctum. Quanto studio id agunt principes, ut filijs quàm amplissimā ditionem relinquunt, nec ulli minus curant eos instituēdos his artibus, sine quibus

quibus non potest recte geri principatus. Quāto plus confert, qui dat bene uiuere, quā qui dat uiuere. Minimum debent liberi parentibus, à quibus progeniti sunt tantum, non etiam ad recte uiuendum educati. Celebratur Alexandri dictum, ni Alexander essem, Diogenes esse uellem. Id optimo iure reprehēdit Plutarchus, quod hoc magis optare debuerit Diogenis philosophiam, quo latius imperabat. Sed turpior est illorum socordia, qui non modo non recte instituunt liberos, uerum etiam ad nequitiam corrumpūt. Hanc absurditatem quum Crates ille Thebanus perspiceret in hominum moribus, non iniuria minitabatur se cōscēsurum æditissimum urbis locum, & inde quā maxime uocali clamore exprobraturum ciuitati publicā dementiam, huiusmodi uerbis: Quæ uos agit dementia miseri? Tam anxiam curam impenditis parandis pecunijs, ac possessionibus, & liberorum quibus ista paratis, nullam prorsus curam habetis? Ut uix dimidiatæ matres sunt, quæ pariunt tantum nec educant, ita uix dimidiati patres sunt, qui quum corporibus liberorum necessaria ad luxum usque prospiciant, animos eorum nullis honestis disciplinis curant expolientos. Arbores fortasse nascuntur, licet aut steriles, aut agresti fœtu, equi nascuntur licet inutiles, at homines mihi crede, non nascuntur, sed finguntur. Prisci mortales qui nullis legibus, nullis disciplinis, yago cōcubitu uitā

b 3 agebant

agebant in nemoribus, feræ uerius erant quàm homines. Ratio facit hominē, ea locū nō habet ubi affectuū ambitio gerūtur omnia. Si forma faceret hominē, & statua numerarent in hominū genere. Elegāter Aristippus Crasso cuidā ac diuiti roganti, quod utilitatis adoleſcēti allatura esset eruditio, uel illud inquit, ne in theatro lapis lapidī insideat. Venuste philosophus alter, Diogenes nī fallor, meridie lucernā gestans obambulabat per forū hominibus differtū, rogatus quidnā rei quæreret, hominē, inquit, quæro. Sciebat illic esse turbā, sed pecudū, non hominū. Idē quū die quodā ex æditiore loco cōcionem aduocasset, clamans: Adeste homines. Iamquē frequēs hominū turba cōuenisset, nec aliud ille diceret quàm, Adeste homines, subirati quidam reclamauerūt: Adsumus homines, dic si quid habes. Tū ille: Homines adesse uolo, nō uos, qui nihil minus estis quàm homines, eosquē baculo abegit. Profectò uerissimum est, hominem nec philosophia, nec ullis disciplinis instructum, animal esse brutis aliquāto deterius. Siquidem pecudes naturæ duntaxat affectibus obsequuntur, homo nisi literis ac philosophiæ præceptis formetur, in affectus plusquàm ferinos rapit. Nullū est animal effectius aut nocentius homine, quē agit ambitio, cupiditas, ira, inuidia, luxus, & libido. Proinde qui filiū nō ilico curat, optimis disciplinis imbuendū, nec homo est ipse, nec hominis filius. An nō abominandū ostentū

habeatur

habeatur animus humanus in corpore bestiae: quem
 admodum legimus apud Circei homines ueneficij
 mutatos in leones, urfos, ac sues, ut in his tamen esset
 mēs hominis, quod idē sibi usu uenisse prodidit Apu
 leius, neq; non credit D. Augustinus homines uerti in
 lupos. Quis sustineret eiusmodi monstri pater appel
 lari? Atqui mōstrū admirabilius est, beluinus animus
 in humano corpore, & tali prole sibi placent homines
 pleriq; qui sibi & populo uident admodū sapere. Ur
 sū dicunt massam informē ædere, quā diu lābēdo fin
 gūt formantē: uerū nullus ursū catulus tam informis
 est, q̄ homo nascit̄ rudis animo. Hunc nisi multo stu
 dio fingis ac formas, portētī pater eris, nō hominis. Si
 filius nascat̄ turbinato capite, aut gibbo deformatus,
 aut loripes, aut senis in manu digitis, q̄ tibi displices,
 q̄ pudet nō hominis sed mōstri patrē appellari, cate
 rū animi tā prodigiosi nō pudet? Quam deijcit paren
 tū animos, si quē pariat uxor stupidū, brutāq; mentis
 infantē. Nō em̄ sibi uident̄ hominē genuisse, sed ostē
 tū, & nisi legū metus obstaret, neci datēt qd natū est.
 Inculas naturā quæ partui tuo mētē hominis negarit,
 & ipse tua negligētia facis, ut filius humanæ mētis sit
 expers. At præstat esse brutæ mētis, q̄ improbæ. Imò
 præstat esse suē q̄ hominē indoctū, ac malū. Natura
 quū tibi dat filiū, nihil aliud tradit, q̄ rudē massam.
 Tuæ partes sunt, obtemperantē & in omnia sequacē
 materiam

materiam in optimum habitum fingere. Si cesses, ferā habes: si aduigiles numē, ut ita loquar, habes. Statim ut nascitur infans, docilis est ad ea quæ sunt hominis propria. Itaq; iuxta Vergilianum oraculum, præcipuum iam inde à teneris impende laborem. Mox tracta ceram dum mollissima est, finge argillam etiamnum udam, imbue liquoribus optimis testam, dum rudis est, tinge lanam dum à fullone niuea uenit, nulisq; maculis cõtaminata. Subindicauit hoc perquam festiuiter Antisthenes, qui cum filium cuiusdam suscepisset erudiendū, rogatus à parente quibus rebus esset opus, libro, inquit, nouo, stylo nouo, tabella noua. Nimirum rudem ac uacuum animum requirebat philosophus. Non potes habere rudem massam. Nisi finxeris in hominis speciem, in ferarum monstrosas effigies sua sponte deprauabitur. Hoc officium quū deo naturæq; debeas, etiamsi nulla spes sit ad te redituri fructus, tuo cum animo fac reputes quantum solaciū, quantum utilitatis, quantum dignitatis parētibus adferant à teneris annis recte instituti filij. Rursum in quæ probra, in quas calamitates parentes suos coniecerint perperam educati liberi. Nihil opus est, ut hic tibi ex prischorum annalibus exempla proferam, circumfer modo cogitationem tuā, per tuā ciuitatis familias, quàm multa sese offerent undiq;? Scio tibi frequēter audiri huiusmodi uoces: O me felicem, si orbis essem.

O me

O me fortunatam, si nunquam peperissem. Operosa res est recte instituere liberos, fateor, sed nemo sibi nascitur, nemo nascitur ocio. Pater esse uoluisti, pius pater sis oportet. Reipub. non tibi tantum genuisti, aut ut Christianius loquar, deo genuisti, non tibi. Paulus scribit ita demum seruari scæminas, si filios genuerint, itaq; educauerint, ut perseuerent in studio pietatis. A parētibus exiget deus quicquid peccauerint filij. Proinde nisi mox honestis rationibus instituis quod natum est, primum in te ipsum iniurius es, qui tua negligentia hoc tibi paras, quo nihil hostis hosti posset imprecari grauius, aut molestius. Dionysius Dionis profugi filium adolescentulum, in aulam pertractum delictijs effœminauit, hoc sciebat patri fore tristius, quàm si ferro necasset. Paulo post adolescens quum à patre reuerso ad pristinam probitatem urgeretur, è cœnaculo se præcipitem dedit. Verissime quidem dixit sapiēs quidam hebræus: Filius sapiens lætificat patrem, filius stultus mœstitia est matri suæ. At filius sapiens non modo uoluptati est patri suo, uerum est & ornamento, & subsidio, deniq; uita est patri suo. Contrà filius stultus & improbus non solum mœrorem adfert parentibus, uerum & probrum, & egestatem, & senium præmaturū, deniq; mortem cōciliat ijs, unde uiuendi cœpit exordiū. Itaq; quid attinet cōmemorare? quoti die sunt in oculis exempla ciuium, quos liberorū per-

diti mores è diuitijs ad mendicitatē redegerunt, quos
 filius in crucem actus, aut filia in lupanari prostrans in
 tolerabili excruciat atque exanimat ignominia. Noui
 magnates eximios, quibus ex multis liberis uix unus
 superfit incolumis, alius abominanda lepra quam ἰπτο
 κογιζοντες scabiem gallicam uocant, tabefactus, funus su
 um circumfert, alius in bibēdi certamine crepuit, alius
 dum noctu scortat' personatus, misere trucidatus oc
 cubuit. Quid in causa? Quoniā parentes satis habent
 genuisse ac ditasse, educādi cura nulla est. Leges in eos
 sēuiriūt, qui foetus suos exponunt, & in nemus aliquod
 obijciūt feris deuorādos. At nullū crudelius est expo
 nēdi genus, q̄ quod natura dedit optimis rationibus
 ad honesta fingēdū, id beluinis affectibus tradere. Si
 qua Thessala mulier esset, quæ malis artibus posset &
 conaret' filiū tuū in suam aut lupū uertere, nōne pu
 tares nullū suppliciū satis dignū illius scelere? At quod
 in illa detestaris, tu ipse studio facis. Quām immanis
 fera libido, q̄ uorax & insatiabilis belua luxus, q̄ effe
 ra bestia temulētia, q̄ nocens animal ira, q̄ horribilis
 fera ambitio. His beluis exponit filiū suū quisquis nō
 à teneris statim unguiculis cōsuefacit amare q̄d hone
 stū est, horrere turpitudinē: quin potius nō solū obij
 cit illū feris, q̄d solēt expositores maxime crudeles, ue
 rū quod est grauius, immanē ac perniciosam beluā in
 suū ipsius alit exitiū. Execrabile cū primis genus homi
 num

num est, quod infantum corpus fascino uiciat, quid de parentibus sentiendū, qui sua negligētia praua q̄ educatione effascinant animū: Parricidæ uocant̄, qui sc̄tus recēs natos enecāt, & corpus modo perimūt, quāto maior impietas est necare mentē? Quid em̄ aliud est animæ mors q̄ stultitia, q̄ inscitia, q̄ malicia? Nec minus interim iniurius est in patriā, cui quod quidē in ipso est tradit pestilentē ciuem. Impius est in deū, à q̄ prolem in hoc accepit, ut ad pietatem institueret. Hinc perspicuū est, quā non leue, nec simplex flagitiū admittant, q̄ negligūt teneræ ætatis institutionē. Sed his quoq̄ quemadmodū attigeram, peccant grauius, qui non solum non formant ad honesta, uerum etiam teneram ac rudem infantuli testulā imbuunt ad nequiciam, doceturq̄ uicia, priusquā norit quid sit uiciū. Quomodo modestus erit uir & fastus contēptor, qui rep̄sit in purpura? Nōdū potest prima rerū uocabula sonare, & iā intelligit quid sit coccū, iā poscit cōchylīū, iam scit quid sit scarus & mullus, & cū fastu rejicit plebeios cibos. Qui uerecundus esse poterit quū adoleuerit, qui infantulus ad impudiciā fingi cœpit? Quo pacto liberalis euadet grādis, qui tantillus nūmos & aurum mirari didicit? Qui temperabit à luxu iuuenis, cuius palatū prius corrupimus, q̄ mores formare cœperimus? Si q̄d nuper repertū est uestis genus, ut quoti die uestiariorū ars uelut olim Africa, parit aliq̄d noui

monstri, hoc infanti addimus. Docetur sibi placere, & si tollatur, repositus iratus. Quo pacto grādis oderit temulentiam, qui infans didicit esse uinosus? Instillant illis uerba uix Alexandrinis, ut ait ille, permittenda delicijs. Huiusmodi si quid reddidit puer, osculis excipiunt. Nimirum agnoscunt suos fœtus minime degeneres, quippe quum ipsorum uita nihil aliud sit quàm exemplum nequiciæ. Haurit infans impudicas nutricum blandicias, & quasi manu, quod aiunt, fingitur lasciuis contactibus. Videt patrem eximie potum, audit dicenda tacenda quæ effutientem. Assidet immodicis ac parum pudicis conuiujs, audit domum mimis, tibicinibus & psaltrijs, ac saltatricibus perstreptentem. His moribus sic assuescit puer, ut cōsuetudo transeat in naturā. Sūt nationes, quæ pueros adhuc à matre rubentes ad ferociam militarem formant. Discunt tueri toruum, discunt amare ferrum, discunt infligere plagam. Ab huiusmodi rudimentis traduntur præceptoribus, & miramur, si experimur illos ad uirtutem indociles, qui uicia cum ipso statim lacte combiberunt? Sed audio quosdam ita patrocinantibus suæ stultitiæ, ut dicant hac uoluptate quæ capitur ex infantium lasciuia, nutritionis pensari tædium. Quid ego audio? Gratius esse potest uero parenti, si quid exprimat puer turpiter factum, aut nequiter dictum, quàm si blæsa lingua sententiam reddat salubrem, aut si quod aliud pie factum imitetur? Natura pe-

ra peculiariter addidit ætati primæ facilitatem imitandi, sed tamen aliquanto pronior est ad nequiciã quàm ad honestatem æmulatio. An uiro bono iucūdior est turpitude, quàm uirtus, præsertim in liberis? Eluis si quid sordium inciderit in cutem infantis, & tam fœdis maculis inficis illius animum? Nihil autē hæret tenacius, quàm quod uacuis animis instillatur. Quid habēt obscuro, materni cordis fœminæ, quæ infantes suos usque ad annum penè septimum in sinu detinent, ac tātum non pro morionibus habent? Si usque ad eò iuuat ludere, quin simias ac melitæas catellas sibi comparant? Pueri sunt, inquiūt, sunt, sed dici uix possit quantū habeant momēti ad totius uitæ rationē prima illa infantia rudimenta, quæque durum & intractabilem formatori reddat puerum mollis illa ac dissoluta educatio, quam indulgentiam appellant, quum re uera sit corruptio. An nō in huiusmodi matres mire cōpeteret malæ tractationis actio? Est em̄ planè ueneficij genus, est parricidij genus. Dant pœnas legibus qui pueros effascināt, aut uenenis lædūt infirma corpuscula, quid merentur istæ, quæ præcipuam infantis partem pessimis uenenis corrumpunt? Leuius est corpus quàm animū occidere. Si puer inter strabos, balbos, aut claudos educatur, contagio uiciatur corpus, uicia mentis occultius quidem, sed & celerius transiliunt, & altius insidūt animorum mala. Meritò quidem Paulus apostolus hoc

honoris habuit Menandri uersiculo, ut in epistolis ci-
 tarit: Mores bonos colloquia corrumpūt mala. Verū
 is nusquam est ueracior quā in infantibus. Aristote-
 les rogatus à quodam, quibus rationibus efficere pos-
 set, ut equum haberet eximium, si inter generosos, in-
 quit, equos educetur. Quod si nos nec pietas, nec ratio
 docere potest quantū sollicitudinis debeat utati pri-
 mæ liberorū, saltem à brutis animantibus licebat exē-
 plum petere. Nō enim pigere debet ab his rem tanto
 usui futurā discere, unde tam multa frugifera iā olim
 didicit humanū genus, quādo uenarū incisionem mō-
 strauit Hippopotamus, Clysteris usum quē mire pro-
 bant medicorū filij monstrauit Ibis auis Ægyptia. Di-
 ctamū herbā extrahēdis sagittis efficacē à ceruis didi-
 cimus. lidem docuerunt cancorū esum aduersus pha-
 langiorū ictus esse remedio. Quin & lacertis magistris
 didicimus Dictamū aduersus serpentiū morsus habe-
 re solatiū. Est enim huic animatiū generi naturale bel-
 lū aduersus serpētes, à qbus uulnerati deprehensi sunt
 ab ea herba medicinā petere. Chelidoniā hirundines
 indicarunt, & herbæ nomē dederūt. Cunilā bubulam
 cōtra serpētiū ictus utilē docuit Testudo. Mustela ru-
 ram nobis medicinis habilē cōmendauit. Ciconia ori-
 ganū. Hederā morbis mederi mōstrarūt apri. Serpen-
 tes dōcuere marathrū oculorū aciem iuuare. Lactucis
 nauseā stomachi restringi draco admonuit. Excreme-
 ta hu-

ta humana habere uim aduersus aconitū pātherā do-
 cuerunt, aliāq; cū his innumera remedia didicimus à
 brutis animātibus. Insuper & artes nō parū uitæ neces-
 sarias. Proscindendi arui rationē monstrarūt sues. Lu-
 teas macerías tēperare monstrauit hirūdo. Ne sim lō-
 gior, penè nihil est ad hominū uitā utile, cuius natura
 nobis nō proposuit in brutis exemplū, ut qui philoso-
 phiam ac disciplinas nō didicerunt, saltē ab his admo-
 neant officij sui. An nō uidemus quodq; animal fœ-
 tus suos, nō solū gignere, atq; educare, uerū etiā forma-
 re ad naturalē ipsorū functionē? Auis nascitur ad uo-
 latū, agnoscis huc institui fingiq; à parentibus. Vide-
 mus domi, ut feles præeant exerceantq; catulos suos,
 ad muriū & auicularū uenatum, quod hinc illis uictus
 sit. Ostendunt prædam etiamnū uiuam, docent fugiē-
 tem saltu prendere, deniq; docent uesci. Quid cerui?
 Nōne fœtus æditos, protinus exercent cursu, & fugā
 meditari docent, ad prærupta ducunt, saltūq; demon-
 strāt, qd his artibus tuti sint aduersus uenatorū insidi-
 as. Memorat elephātorū ac delphinū in educādis mi-
 noribus ueluti pædagogica quædā disciplina. In luscis
 nris deprehēdimus docētis ac discētis officia, maioris
 præūtis, reuocātis & corrigentis, minoris reddentis &
 corrigentis. Quæadmodū aut canis nascit ad uenatū,
 auis ad uolatū, equus ad cursum, bos ad aratrū, ita ho-
 mo nascit ad philosophiā & honestas actiones: atq;

ut unum

ut unūquodq; animātium facillime discit id ad quod natum est, ita homo quā̄m minimo negocio percipit uirtutis & honesti disciplinam, ad quam femina quā̄dam uehemētia naturæ uis inseuit, modo ad naturæ propensionē accedat formatoris industria. Quid autē absurdius, q̄ animalia rationis expertia scire ac meminisse suum erga scetus officium, hominē qui rationis prerogatiua à brutis secernit nescire quid debeat naturæ, quid pietati, quid deo? Atqui brutorum genus nullum expectat à sobole sua nutritionis aut institutionis præmium, nisi forte credere libet quod ciconiæ parentes ætate defectos uicissim nutriunt, humerisq; baiulant. At inter homines quoniā pietatis gratiā nulla soluit ætas, quod solatium, quod decus, quod præsidium sibi parat, qui filiū recte curat instituendū? Natura tibi tradit in manus nouale, uacuū quidē, sed soli felicitis, tu per incuriā sinis hoc uepribus ac spinis occupari, uix ulla industria in posterum euellendis. In exiguo grano, quā̄m ingens latet arbor, quos fructus data si eruperit. Totus hic prouentus perit, nisi semen in scrobem mittas, nisi teneram plantulam lignescentem cura foueas, nisi insitione quasi cicures. Et in plāta cicurāda uigilas, in filio dormitas? Tota uero ratio felicitatis humanæ tribus potissimum rebus constat, natura ratione & exercitatione. Naturam appello docilitatem ac propensionem penitus insitam ad res honestas.

stas. Rationem uoco doctrinam, quæ monitis cōstat
& præceptis. Exercitationem dico usum eius habitus
quem natura inseuit, ratio prouexit. Natura rationē
desiderat, exercitatio nisi ratione gubernet, multis pe-
riculis atq; erroribus est obnoxia. Vehementer igitur
falluntur, qui satis esse putant nasci: nec minus errant,
qui credūt tractandis rebus gerēdisq; negocijs absq;
philosophiæ præceptis parari sapientiam. Dic mihi
quando euadet bonus cursor, qui strennue quidē cur-
rit, sed in tenebris, aut uia ignarus? Quando erit bo-
nus gladiator, qui clausis oculis sursum ac deorsum
uentilat gladium? Philosophiæ præcepta, uelut oculi
sunt animi, & quodāmodo prælucent, ut uideas quid
facto sit opus, quid secus. Multum quidem adfert uti-
litatis, diutinus uariarum rerum usus, fateor, sed sapi-
enti, bene agendi præceptis diligenter instructo. Sup-
puta quid fecerint, quid passi sint per omnem uitam,
qui sibi rerum experientia qualēcunq; prudentiam li-
cet miseram compararunt, & cogita num tantum ma-
lorum optes filio tuo. Adde quod philosophia, plus
docet unico anno, quam annis triginta quantalibet re-
rum experientia: & tuto docet, quum plures experien-
do calamitosi euadant, quàm prudentes, ut non ab re
ueteres eum periculū facere dixerint, & periclitari qui
rem experimento tentaret. Age si quis filium suum
cuperet medicæ rei peritum esse, utrum mallet illum

d euoluere

euoluere medicorum libros, an experimento discere,
 quæ res ueneno læderet, aut remedio iuaret? Quàm
 infelix prudentia est, quum nauclerus crebris naufragiis
 didicit artem nauigandi, quum princeps assiduus
 bellis ac tumultibus, malisq; publicis didicit gerere
 magistratum. Stultorum ista, nimioq; constans pru-
 dentia est, malo ictos demum sapere. Magno discit,
 qui errando discit ne erret. Grauitè Philippus Ale-
 xandrum filiũ admonuit, ut se docilem praberet Ari-
 stoteli, atq; ab eo philosophiam perdisceret, ne multa
 faceret, quæ iam ipsum fecisse pœniteret. Et tamen in
 Philippo prædicat insignis ingenij dexteritas. Quid
 igitur à uulgaribus expectandũ censes? At ratio mon-
 strat compendio, quid sequendum, quid uitandũ sit,
 nec illa post acceptum malum monet, hoc male cessit,
 posthac caue, sed priusquàm aggrediare, clamat: Hoc
 si feceris, & infamiam, & exitium tibi parabis. Necta-
 mus igitur hunc triplicem funiculum, ut & naturã du-
 cat ratio, & rationem consummet exercitatio. Iam in
 cæteris animantibus perspicimus unumquodq; hoc
 facillime discere, quod cuiusq; naturæ maxime pro-
 prium est, quodq; primum est ad incolumitatis tute-
 lam, ea sita est in uitandis ijs quæ molestiã aut perni-
 ciem adferunt. Hic sensus inest & plantis, non solum
 animantibus. Siquidem uidemus & arbores qua ma-
 ris odor spirat, aut quã fiat boreas, cõtrahere frondes

acramos, & se ad auram clemētiorem explicare. Quid autē est hominis maxime proprium? Iuxta rationem uiuere, unde & rationale animal dicitur, & ab alogis se cernitur. Quid autem est homini perniciosissimum? Stultitia. Nullius igitur rei docilior erit quā uirtutis, nec ab ulla re facilius discet abhorre, quā à stultitia, si modo parentum industria naturam uacua pro tinus occuparit. Sed audimus miras uulgi querimonia, quā puerorum natura procliuis sit in uicium, quā difficile pertrahatur ad amorem honesti. Præter meritum accusant naturam. Huius mali pars maxima nostro uicio debetur, qui prius corrumpimus ingenia uicij, quā tradimus uirtutes. Nec mirum, si illos parum dociles habemus ad honesta, quum iam docti sint ad nequiciam. Quis autem nescit ut priorem, ita difficiliorem esse laborem dedocendi, quā docendi? Porro trifariam hic peccat hominum uulgi, uel quia profus negligunt liberorum institutionem, uel quia serius incipiunt illorum animos ad philosophiā fingere, uel quia tradunt his à quibus discant dediscenda. Primi generis homines parentum indignos nomine demonstratum est, eosque minimum differre ab his qui natos infantes exponunt, meritoque plectendos legibus, quæ hoc quoque diligenter præscribunt, quibus rationibus sit instituenda pueritia, mox adolescentia. Secundum genus latissime patet, cum quo mihi nunc

præcipue instituta est pugna. Tertium bifariam peccat, partim ignorantia, partim incuria. Atqui cum rarum ac turpe sit ignorare, cui equum aut fundum curandum committas, quanto turpius est nescire, cuius si dei tradas charissimam possessionum tuarum partem. Ibi discere studium est, quod parum ex te calles, consulis peritissimum quemque, hic nihil referre credis, cui committas filium. Non sine delectu seruis sua quibusque partiris munia. Exploras quem agro colendo præficias, quem rei culinariæ destines, cui parteis œconomi delegates. At si quis est prorsus inutilis ad omnem functionem, tardus, piger, insulsus, lurco, huic committitur formandus puer, & quæ res summum artificem desiderat, famulorum infimo committitur. Quid læuum est, si hic homines non habent læuam mentem? Sunt quos animus sordidus deterret à conducendo præceptore idoneo, & pluris conducitur equivo quàm filij formator. Et tamen interim indulgetur sumptuosis conuiujs, noctu dieque luditur damnosa alea, multum impenditur uenatibus, & morionibus. In eo solo parcifordidique sunt, cuius gratia poterat excusari cæteris in rebus parsimonia. Utinam pauciores essent, qui plus impendunt putido scorto, quàm educando filio. Res, inquit Satyricus, nulla minoris constabit patri quàm filius. Nō absurdum fortasse fuerit hic meminisse diarum, quod olim Cratetis nomine celebrabat. Id ad huc

refertur

refertur modum. Ponito coquo minas decem, medico drachmam, assentatori talenta quinque, consiliario fumum, meretrici talentum, philosopho triobolū. Quid huic præposteræ rationi deest, nisi ut addas liberorū formatori teruncium? Quanquam arbitror hic philosophi nomine signari præceptorem. Aristippum quū quidam nummis beatus, sed mentis inops percontaretur, quātum mercedis posceret pro filio instituendo, atq; ille poposcisset quingentas drachmas, immensum, inquit, postulas. Ista summa seruum mercari licet. Tum philosophus perquam lepide: At nunc, inquit, pro uno duos es habiturus, filium officijs utilem, & philosophū filij doctorem. Iam si quis roget quēpiam, uellēt ne unius filij exitio, centum equos lucrifacere, si micā habeat sanæ mentis, respondebit, opinor, nequaquam. Quur igitur plaris cōstat equus, quur diligentius curatur, quām filius? Cur morio charius emittur, quām instituitur filius? Alibi sit locus frugalitatis, hic esse frugalem non est parsimonia, sed dementia. Sunt rursus, qui nō sine iudicio deligunt liberis præceptorē, sed hoc precibus dant amicorū. Præteritur idoneus formadæ pueritiæ artifex, & asciscitur inutilis, nō ob aliud, nisi quia precibus amicorum commendatus est. Quid agis demens? In nauigando nihil moraris affectum commendantium, sed eum admoues clauo, qui gubernandæ nauis sit callentissimus: in filio in

d 3 quo

quo non ipse solum periclitatur, sed pater ac mater, tota familia, atq; ipsa etiam Respub. non ideim adhibes iudicij: Laborat equus, utrum asciscis medicū ex amicorum commendatione, an ex curādi peritiā? Quid? an tibi filius equo uilior est? Imò, num tu tibi uilior es equo? Hoc quum turpe sit in mediocris fortunæ ciuibus, quanto turpius est in magnatibus? Vnica cœna in aleam, pessimum scopulum, impingentes, naufragiumq; facientes perdunt triginta milia, & sumptum uocant, si formando filio impendant mille. Naturam nemo nec alij cuiquam, nec sibi dare potest, quanquā hic quoque nonnihil habet momenti parentum cura. Prima est, ut uir sibi deligat uxorem, bonam, ex bonis prognatam, probeq; educatam, tum prospera corporis ualitudine. Quum enim sit arctissima corporis animiq; cognatio, fieri non potest, quin altera res ab altera uel adiuuetur, uel lædatur. Proximū est, ut maritus si quādo liberis procreandis dat operam, nec commotus, nec temulentus id faciat. Siquidē arcano quodam contagio affectiones illæ transeunt in foetum. Non inscite id notasse uidetur philosophus quidam, qui quum conspiceret adolescentem parum sobrie sese gerentem. Mirum, inquit, ni pater ebrius te profeminauit. Equidem uehementer illud quoq; reor ad rem facere, si pater ac mater quum omni quidem tempore, sed præcipue conceptionis ac gestationis, mentem habeant

beant ab omni crimine liberam, beneque sibi consciam. Tali enim mente, nihil potest esse tranquillius, nihil lætius. Hinc ordiri decuit educationis sollicitudinē potiusquam ab anno decimo, aut ut multi faciunt, à decimo septimo. Tertium est, ut aut mater uberibus suis alat infantem, aut si qua necessitas inciderit, quo minus id liceat, nutrix deligatur, corpore salubri, lacte puro, moribus probis, nec temulenta, nec rixosa, nec impudica: hærent enim in adultam usque ætatem, tum corporum, tum animorum uicia ab ipsis uitæ crepundijs hausta. Hic etiam referre tradunt quos infantulus habeat collactaneos, quos collusores. Quartum, ut mature tradatur præceptori è multis selecto, omnium testimonio probato, multisque modis explorato. Semel accurate peragenda est electio. πολυκοιρανίη damnat Homerus, & iuxta Græcorum uetus adagium: Multitudo imperatorum Cariam perdidit. Nec paucis exitium attulit subinde mutatus medicus. Nihil inutilius, quam frequenter mutare præceptorem. Ad eum enim modum Penelope tela textitur ac retextitur. At ego noui pueros, qui ante annum duodecimum, plusquam quatuordecim præceptoribus usi sunt, idque parentum incogitantia. Nec interim cessabit cura parentum. Obseruabunt & præceptorem, & filium, nec sic ablegabunt ab se sollicitudinem, quemadmodum solent omnem filiae curam in sponsum transferre, sed subinde reuerset pater exploraturus.

turus ecquid profecerit, memor illorum quæ grauitè
 simul ac prudenter dixit antiquitas, frontem occipitio
 priorem esse, & nihil citius pinguem reddere equum, quàm
 oculum domini, nec ullum letamè agrum reddere fer-
 tiliorem, quàm domini uestigium. De teneris loquor,
 nam adultiores expedit interdum procul ab oculis sub-
 mouere, quæ res inquisitionis instar, potissimum cicurare
 solet iuuenum ingenia. Inter egregias Pauli Amylij
 uirtutes celebratur & illud, quod quoties licebat per
 Reipub. negocia, filiorum suorum exercitamentis so-
 let interesse. Nec Plinius nepos grauatus est subinde
 scholam inuisere ob amici cuiusdam filiū, quem ad di-
 sciplinas alendum susceperat. Iam quod de natura di-
 ctum est, non est simplex. Est enim natura speciei com-
 munis, uelut hominis natura est, ratione uti. Sed est
 natura huic aut illi peculiaris, ueluti quosdam mathe-
 maticis disciplinis, alios Theologiæ, hos Rhetoriæ
 aut Poëtiæ, illos militiæ natos dicas. Tanta uir rapiunt
 ad hæc studia, ut nulla ratione possint deterreri. Aut
 tam uehementer abhorret, ut citius in ignem ituri sint,
 quàm ad inuisam disciplinam animū applicaturi. Do-
 mestice noui quædam Græce Latineque perpulchre do-
 ctum, & omnibus liberalibus disciplinis eleganter in-
 structum, quem Archiepiscopus cuius benignitate ale-
 batur huc literis adegerat, ut inciperet audire iuris pro-
 fessores, reclamante natura. Hanc querimoniam cum
 apud

apud me exponeret, nam idem nos habebat lectus, hortatus sum hominem, ut suo patrono morem gereret, fore leuius quod initio durum esset, ac saltem aliquam temporis partem ei studio daret. Quū ille protulisset aliquot loca prodigiosæ inscitiae, quæ tamen illi semidei professores, magna cum autoritate traderēt auditoribus, Respondi, ut illa contemneret, & quæ recte traderent, decerperet: quumq̃ multis argumentis urgerem hominē. Sic, inquit, sum affectus, ut quoties ad hæc studia me uerto, uideatur ensis perfodere petus meum. Sic natos non arbitror aduersus Mineruam compellendos, ne quod dici solet, bouem ducamus ad ceroma, asinū ad lyram. Fortassis huius pro pensionis licet & in paruulis notas quasdā deprehendere. Sunt qui ex horoscopo solēt talia uaticinari, quorum iudicio quantum sit tribuendum, æstimationem cuiq̃ suam liberam facio. Profuerit tamen hoc quā primū deprehendisse, quod ea facillime percipimus ad quæ nos natura composuit. Non arbitror profus esse uanū, ex oris reliquiq̃ corporis figura, habituq̃ coniectare indolem, certe Aristoteles tantus philosophus, non grauatus est *ἠδὲ τῶ φυσιογνωμῶν* uolumen ædere, nec indoctum, nec inelaboratum. Ut commo dior est nauigatio, quum & æstus fauet & uentus, ita facilius instituimur his, ad quæ nos inclinat ingenij propensio. Vergilius commonstrauit notas, quibus

e colligere

colligere possis bouem aratro idoneum, aut uaccam armento propagando aptam. Optima toruæ forma bouis. Docet, quibus signis deprehendas pullum equinum olympicis certaminibus utilem futurum. Continuo pecoris generosi pullus in aruis Ingreditur, &c. Nam carmen agnoscis. Errant qui credunt naturam nullas homini notas addidisse, quibus colligi possit ingeniū, peccant uero, qui datas non obseruant. Tam etsi meo quidem iudicio, uix ulla est disciplina, ad quā hominis ingenium non docile nascatur, si præceptionibus & exercitatione institerimus. Quid enim nō discat homo, quum elephante institutione fiat funambulus, saltator ursus, & morio asinus? Quemadmodū igitur natura nemini sua in manu est, ita docuimus esse, in quo naturā aliquo pacto ualeamus adiuuare. Cæterū ratio & exercitatio tota nostræ est industriæ. Quantum ualeat ratio, potissimū illud declarat, quod quoti die uidemus machinis & arte tolli onera, quæ nullis alioqui uiribus moueri poterant. Quātum autem habeat momenti exercitatio, satis arguit illud cū primis celebre prisca sapientis dictum, quod curæ ac meditationi tribuit omnia. Ac ratio quidem requirit docilitatem, exercitatio laborem. Sed labor, inquiunt, non cōuenit ætati teneræ, docilitas uero quæ tandem potest esse in pueris, qui uix dum sciunt se homines esse? Ad utrumque paucis respondebo, qui conuenit, ut ætas habeatur

beaturn indocilis ad literas, quæ iam moribus fingendis apta est: Verum ut sunt uirtutum rudimenta, ita sunt & disciplinarum. Habet philosophia suam infantiam, habet adolescentiam, habet maturitatem. Equinus pullus, qui iam tum præ se fert generosam indolentiam, non statim urgetur lupatis, ut armatum sessorem tergo uehat, mollibus exercitamentis discit meditari bellum. Vitulus aratro destinatus, non protinus oneratur ueris iugis, nec urgetur acris stimulis, sed ut eleganter docuit Maro, Primū laxos tenui de uimine cyclos Ceruici subnectūt, dehinc ubi libera colla Seruitio as fuerint, ipsis è torquibus aptos iungūt pares, & cogūt gradum conferre iuuenos.

Atq; illis iam sæpe rotæ ducuntur inanes,
Per terram, & summo uestigia puluere signant.
Post ualido nitens sub pondere faginus axis
Instrepat, & iunctos temo trahit æreus orbes.

Agricolæ norunt habere rationem ætatis in bubus, & exercitia pro modo uirium attemperant, multo diligentius id faciendum est in liberis instituendis. Ad hæc naturæ prouidentia habilitatem quandam peculiariter in seuit paruulis. Infans nondum idoneus est cui prælegas officia Ciceronis, aut Aristotelis ethica, aut Senecæ Plutarchiue morales libellos, aut epistolas Pauli, fateor, sed interim si quid indecore facit in conuiuio, monetur, & monitus se componit ad commonstratū

exemplar. Ducitur in templum, discit flectere genua,
 cōponere manusculas, aperire caput, totumq; corpo-
 ris habitum ad religionem formare, iubetur silere quū
 peragūtur mysteria, ad altare uertere oculos. Hæc mo-
 destiæ pietatisq; rudimenta prius discit puer quàm fa-
 ri nouit, quæ quoniam inhærent in grandiolem ata-
 tem, nonnullum profectum adserūt ad ueram religio-
 nem. Primum nato nullum discrimen est inter paren-
 tes & alienos. Mox matrē discit agnoscere, deinde pa-
 trem. Eisdem paulatim discit & reuereri, discit obtem-
 perare, discit amare. Dediscit iracundiam, dediscit uin-
 dictam, iussus osculum dare, cui indignabatur, dedi-
 scit importunam garrulitatem. Discit assurgere seni,
 discit aperire caput ad imaginem crucifixi. Qui putāt
 hæc qualiacunq; uirtutis elemēta nihil habere momē-
 ti ad probitatem, uehementer errant mea quidem sen-
 tentia. Adolescens quidā reprehensus à Platone quod
 aleam luderet, questus est, quod ob tantillum malum
 tam acriter obiurgaretur. Tum Plato, ut leue malum
 sit, inquit, ludere aleam, graue tamen malum est assue-
 uisse. Ut igitur paruis malis assueuisse magnū est ma-
 lum, ita pusillis bonis assueuisse, magnum est bonum.
 Atque harum rerum hoc docilior est ætas illa tenera,
 quod suapte natura flexilis est in omnem habitum,
 quod, nondum ullis uicijs est occupata, quod gaudet
 etiā imitari, si quid præceas. Quæ ut uulgo uicijs assue-
 scit

feit, priusquam intelligit, quid sit uicium, ita pari ferè facilitate uirtutibus poterit assuescere. Optimis autem rebus, optimum est protinus assuescere. Durat is habitus in quem uacuum ac tenerum animū finxeris. Naturam expellas furca, tamen usq; recurrit, scripsit Flaccus. Scripsit, & quidem uerissime, sed scripsit de arbore adulta. Proinde cordatus agricola statim plantulā in eam speciem componit, quam in arbore uult esse perpetuam. Protinus in naturam uertitur, quod omnium primum infuderis. Argilla nimium uida, formam impressam non retinet, cera tam mollis esse potest, ut inabilis sit fingenti. At uix ulla est ætas tam tenera, quæ disciplinæ capax nō sit. Nulla, inquit Seneca, ætas ad discendum sera est, hoc an uerum sit nescio, certe grandior ætas ad quædā discenda dura est. Illud extra controuersiam est, nullam esse ætatem tam recētem, ut nō sit habilis institutioni, præsertim earum rerū ad quas natura composuit hominem. Nam in hoc ipsum infantia peculiarem quandam, ut modo dicebam, imitandi libidinem addidit, ut quicquid audierint uiderint uide, gestiant æmulari, gaudeantq; si quid sibi uidentur assequuti. Simios quosdā esse dicas. Atq; hinc prima ingenij docilitatisq; coniectura. Proinde ut natus est homo, statim moribus discēdis aptus est. Mox ut fari cœperit, habilis fit ad institutionem literarum. Cuius prior est ratio, ad id protinus addita est docilitas.

Siquidem eruditio quanquam infinitas habet cōmoditates, tamen nisi uirtuti famuletur, plus adfert mali quàm boni. Meritò reiecta est à doctis illorum sententia, qui putauerunt ætatem, minorē septem annis, nō admouendam literis, cuius sententiæ autorem plurimi crediderunt Hesiodum, quanquam Aristophanes grammaticus ὑποθήκας, quo in opere id proditum est, negat esse Hesiodi. Insignis tamē scriptor fuerit oportet, qui talem ædedit librum, ut eruditio etiam Hesiodum parentem referre uideretur. Verum ut citra controuersiam fuerit Hesiodi, nullius hominis autoritas tantum apud nos ualere debet, ut pigeat meliora sequi, si quis attulerit. Tametsi quicumque fuerunt huius sententiæ, non hoc senserunt, totum hoc temporis usque ad annum septimum, oportere uacare omni cura institutionis, sed ante id ætatis pueros non esse uexandos labore studiorum, in quibus omnino tædia quædam deuoranda sunt, uelut ediscendi, reddendi, scribendiq̃. Vix enim reperias ullum tam docile tamq̃ tractabile ac sequax ingenium, quod his rebus prorsum absque stimulis assuescat. Chrysiippus nutricibus tribuit triennium, non ut interim uacetur ab institutione præsertim morum & linguæ, sed ut blãdioribus rationibus uirtuti literisq̃ præparetur infans, uel à nutricibus uel à parentibus, quorum mores plurimum adferre momenti ad formandos pueros extra controuersiam

fiam est. Quoniam autem prima puerorum institutio est, ut discant explanate emēdateq; loqui, hic olim nutrices, ac parentes non mediocri erant adiumento. Hoc initium non modo plurimum habet momēti ad eloquentiam, uerum etiam ad iudicandum, & ad omnium disciplinarum cognitionem. Linguarū enim inscitia disciplinas uniuersas aut extinxit, aut deprauauit, atq; adeo Theologiam quoq; Medicinam, & Iurisprudentiam. Admirabilis fuit olim Gracchorū eloquentia, sed quam bona ex parte Corneliæ matri debebāt, M. Tullij iudicio. Apparet, inquit, filios nō tam in gremio educatos, quā in sermone matris: gremiū igitur illis maternum, erat prima schola. Quin & Lelia Caij patris elegātiā dictione referebat. Quid mirum? Rudis adhuc inter parentis complexus illius sermone tincta fuerat. Idem euenit huius duabus sororibus Mutiæ & Liciniæ Caij neptibus. Nominatim autem laudatur Liciniæ in dicendo elegātia, quæ fuit L. Crassi filia, Scipionis cuiusdā, ni fallor, coniunx. Quid multis? Tota domus, totaq; gens usq; ad nepotes ac pronepotes saepe retulit maiorum in dicendo elegantiam. Q. Hortensij filia sic exprimebat paternam eloquentiam, ut olim extiterit illius oratio apud triumuiros habita, non tantum, ut ait Fabius, in sexus honorem. Ad emendate uero loquendum nō leue momentum habēt & nutrices, & pædagogi, & collusores pueri. Quod

ri. Quod enim ad linguas attinet, tanta est illius ætatis docilitas, ut intra paucos menses puer Germanus discat gallice, idque insciens & aliud agens, nec unquam ea res succedit feliciter, quam annis quam maxime rudibus. Quod si id fit in lingua barbara & anormi, quæ aliud scribit quam sonat, quæque suos habet stridores & uoces uix humanas, quanto id facilius fuerit in lingua Græca seu Latina? Michridates rex duas & uiginti linguas sic calluisse legitur, ut cuique genti citra interpretem propria lingua ius redderet. Themistocles intra anni spatium Persicam linguam perdidit, quo commodius cum rege colloqueretur. Si hoc præstat adulta ætas, quid non sperandum à puero? Totum autem hoc negocium duabus potissimum rebus constat, memoria & imitatione. Imitandi naturale quoddam studium in pueris esse iam ante docuimus, memoriã porro uel tenacissimam tribuunt pueritiæ uiri sapientissimi. Quod si diffidimus illorum autoritati, abinde nobis fidem facit ipsa rerum experientia. Quæ pueri uidimus sic hæret animo, quasi heri uidissemus. Quæ hodie legimus senes, post biduum si denuo legamus noua uidentur. Ad hæc, quotum quemque uidemus, cui adulto feliciter successerit linguarum cognitio? Et si quibus successit cognitio, sonus & pronüciatio germana aut nullis, aut quam paucissimis contingit. Neque enim ad communem regulam uocanda sunt illa rarissima exempla.

exempla. Nec ideo debemus pueros post exactū an-
 num decimum sextum, ad linguarum cognitionem uo-
 care, quod Cato senior sero didicit latinas literas, græ-
 cas uero septuagesimum agens annum. At Vticensis
 ille Cato superiore multo tum doctior, tum eloquen-
 tior, puer adhæsit pædago Sarpedoni. Atq; hic eò
 magis aduigilandum, quod ætas illa, quoniam natu-
 ræ sensu potius quàm iudicio ducitur, pari facilitate,
 aut fortassis maiore imbibit praua atq; recta. Quin &
 recta facilius ueniūt in obliuionem, quàm dediscimus
 uiciosa. Deprehenderunt hoc, & admirati sunt ethni-
 corum philosophi: nec potuere causam peruestigare,
 quā Christiana philosophia nobis prodidit, quæ do-
 cet hanc ad mala pronitatem insedissee nobis ex huma-
 næ gentis principe Adamo. Quod ut falsum esse non
 potest, ita uerissimum est maximam huius mali par-
 tem manare ex impuro conuictu prauaq; educatio-
 ne, præsertim ætatis teneræ, & in omnia flexilis. Prodi-
 tum est literis Alexandrum Magnum à Leonide pæ-
 dagogo uicia quædã imbibisse puerum, quæ nec adul-
 tum iam atq; etiam imperio sublimem deseruerunt.
 Proinde quandiu apud latinos uiguit illa prisca mo-
 rum integritas, puerilis ætas non committebatur mer-
 cenario formatori, sed ab ipsis parentibus & agnatis
 instituebatur, uelut à patris, auunculis, & auis, autore
 Plutarcho. Existimabant enim hoc ad gentis decus in-

primis pertinere, si quàm plurimos haberet eruditione liberali præstantes, quum hodie tota ferè nobilitas sit in pictis sculptisq; stématis, choreis, uenatu, & alea. Primus omnium Sp. Carbilius, homo libertinæ conditionis, cuius patronus Carbilius omnium primus induxit exemplum diuortij, traditur aperuisse scholam literariam. Antehac hoc præcipuum habebatur pietatis officium, si cognatos quisq; suos ad uirtutè & eruditionem institueret. Nunc unum hoc curæ est, ut puero quæratur uxor bene dotata. Hoc perfecto, credunt se nihil iam debere pietati. Verùm ut res humanæ pronæ sunt in deterius, delitiæ persuaserunt, ut hoc muneris pædagogo domestico committeretur, & ingenuus seruo tradebatur instituendus. Qua quidem in re si delectus habebatur, hoc minus erat periculi, quod formator non solum in oculis parentum uiueret, sed in illorum esset potestate, si quid delinqueret. Qui erant cordatissimi, aut emebant seruos literatos, aut curabant liberis erudiendos, ut liberorum suorum pueritiæ formandæ præficerent. At quanto consultius si ipsi parètes in hoc literas discerent, ut liberos suos doceant. Hac certe ratione duplex esset utilitas, quemadmodum duplex commoditas est, si Episcopus se pium uirum præbeat quo possit quàm plurimos ad pietatis studiū inflammare. Nō omnibus uacat inquires, & piget tanti laboris. Sed agendum uir præclare reputemus nobiscū, quātum

tum temporis nobis pereat alea, cōpotationibus, spectaculis, & morionibus, & pudebit opinor, causari deesse ociū ei rei, quæ cæteris omnibus omīssis erat agenda. Sufficit ad omnia munia tempus, si qua decet frugalitate dispensetur. Nobis uero breuis est dies, cuius maiorem partem perdimus. Iam illud expende, quanta temporis portio datur amicorum frivolis interdū negocijs. Si minus licet omnibus morem gerere, priores sanè parteis debentur liberis. Quid autem laboris refugimus, ut liberis luculentum patrimonium, pulchreque constabilitum relinquamus, ut illis paremus quod his omnibus præstantius est, piget capere laborem, præsertim quum naturæ pietas, & profectus eorum qui nobis sunt charissimi, edulcet omnem molestiam? Id ni esset quando matres ferrēt tam longa gestationis & nutricationis tædia? Leuiter amat filium, quem piget erudire filium. Verum instituendi ratio fuit hoc nomine facilior priscis, quod eadem esset lingua literas callentium, & imperitæ multitudinis, nisi quod eruditi emendatius, elegantius, prudentius & copiosius dicebant. Fateor, ac plurimum compendij foret ad eruditionem, si idem maneret hodie. Nec defuerunt qui priscum exemplum reuocare conati sunt, uelut apud Phrysiōs Canterij, apud Hispanos Elisabætha regina Ferdinandi uxor, è cuius familia complures prodire scæminæ eruditione iuxta ac pietate mirabiles.

biles. Apud Anglos uir clarissimus Thomas Morus, quem licet regijs negocijs occupatissimum, non piget uxori filiabus ac filio præstare præceptorem, primum ad pietatem mox ad utriusq; literaturæ peritiã. Id certe curandū erat, in his quos eruditioni destinauimus. Nec est periculum, ne populi linguam ignorent, eam perdiscent uelint nolint hominum commercio. Quod si nemo sit domi qui literas norit, statim asciscendus est artifex, sed exploratus tum moribus, tum eruditione. Stultum est in filio uelut in Care, quod aiunt, periculum facere, sciat ne literas, & sit ne uir probus quem adhibuisti. In rebus alijs sit uenia dormitanti, hic argus sis oportet, atq; oculis omnibus aduigilandū est. In bello, aiunt, bis peccare non licet, hic ne semel quidē peccare fas est. Porrò quo maturius puer tradetur formatori, hoc felicius succedet institutio. Hic scio causari quosdam, esse periculum ne studiorum labor reddat teneri corpusculi ualitudinem imbecilliolem. Hic respondere poteram, etiamsi quid decederet robori corporis, hoc incommodi belle pensari tam eximijs animi bonis. Nec enim athletam fingimus, sed philosophum, sed Reipub. gubernatorem, cui satis est adesse prosperam ualitudinem, etiam nisi nō adsit Milonis robur. Fateor tamen non nihil indulgendum ætati, quo uegeti or euadat, uerum multi stulte metuūt suis infantibus à literis, qui non metuunt multo grauius periculum

Secunda propositio consuetanda.

lum ab immodico cibo, quo nō minus læduntur ingenia paruulorum, quàm corpora, ab eduliorum potius ue generibus, quæ non cōgruunt ætati. Admouent infantis suos uarijs ac prolixis conuiujs, nōnunquā & in multam noctem productis, explent illos salis & calidis usq; ad uomitum interdum. Stringunt & onerāt tenera corpuscula uestibus incommodis ad ostētationem; quemadmodum nonnulli simios ornant humano cultu, alijsq; modis effœcinant liberos suos, nec usquam tenerius metuitur illorum ualetudini, quàm quum de literis, hoc est de re maxime omnium salutifera, necessariaq; cœptū est agi. Quod de ualetudine dictum est, idem pertinet ad formæ curam, quam ut fateor non omnino negligendam, ita nimis anxie curari parum uiro dignum est. Nec huic aliunde morosius metuimus, quàm à studijs quum ea longe magis corrumpatur, ingurgitatione, temulentia, intempestiuis uigilijs, pugnis ac uulneribus, postremo scelerata scabie, quam uix quisquam effugit adolescens intemperantius uiuens. Ab his rebus potius arceant liberos suos quàm à literis, qui tam misere metuunt illorum ualetudini ac formæ. Quanquam id quoq; nostra cura prouideri potest, ut quàm minimum sit laboris ac proinde minimum dispendij. Id fiet si nec multa, nec qualibet inculcentur teneris, sed optima tantū & ætati congrua, quæ iucūdis capitur potius quàm subtilibus.

Deinde blanda quædam tradēdi ratio faciet, ut ludus uideatur non labor. Hic enim lenocinijs quibusdā fallenda est ætas illa, quæ nondū intelligere potest quantum fructus, quantum dignitatis, quantum uoluptatis in posterum sint allaturæ literæ. Id partim præstabit formatoris lenitas, comitasq̃, partim & ingenium ac solertia qua uarias arteis cōminiscetur, quibus puero reddat iucundas literas, & à sensu laboris auocet. Nihil enim est inutilius, quàm quum præceptoris mores efficiunt, ut prius odisse incipiant studia, quàm intelligere possint quare sint amanda. Primus discendi gradus est præceptoris amor. Progressu tēporis fiet, ut puer qui prius literas amare cœperat, propter doctorem, post doctorē amet propter literas. Nam quæ admodum munera pleraq̃ uel hoc nomine gratissima sunt, quod ab his proficiantur quos egregie charos habemus: ita literæ, quibus nondum iudicio placere possunt, his tamen doctoris affectu commendantur. Rectissime dictum est ab Isocrate, cum plurimum discere, qui discendi cupidus est. Libenter autem ab his discimus quos diligimus. Sunt uero quidam tam inamœnis moribus, ut nec ab uxoribus amari queant, toruo uultu, tetrico cōuictu, irati uidentur etiam tum quum sunt propicij, nihil possunt blande dicere, uix etiam arridere ridentibus, dicas planè gratijs iratis natos. Hos uix idoneos iudico, quibus equos indomitos formandos

formandos committas, tātum abest, ut imbecillum ac penè lactantem ætatem illis prodendam existimem. At hoc hominum genus quidam uel maxime credūt admouendum formandæ primæ ætati, dum toruita tem putāt esse sanctitatem. Atqui non tutò fronti creditur, sub illa tetrica persona sæpenumero latent cuius ratissimi mores, nec inter pudicos commemorandum est, ad quæ dedecora nonnunquam illi carnifices terrore puerorum abutantur. Ne parentes quidem recte possunt educare liberos, si tantum metuantur. Prima cura est amari, paulatim succedit non terror, sed liberalis quædā reuerentia, quæ plus habet ponderis quàm metus. Quàm igitur belle prospicitur his pueris, qui uix dum quadrimi mittuntur in ludum literarium, ubi præsidet præceptor ignotus, agrestis, ac moribus parum sobrijs, interdum ne cerebri quidem sani, frequenter lunaticus, aut morbo comitiali obnoxius, aut lepræ, quam nunc uulgus scabiem gallicam appellat. Neminem enim hodie tam abiectum, tam inutilem, tam nullius rei uidemus, quem uulgus non existimet idoneum moderādo ludo literario. Atq; illi se regnū nactos rati, mirum quàm ferociant, quod habeāt imperium, non in beluas, ut inquit Comicus, sed in eam ætatem, quam oportebat omni lenitate foueri. Dicas non esse scholam, sed carnificinam, præter crepitum ferularum, præter uirgarum strepitum, præter eiulatus

ac singultus, præter atroces minas nihil illic auditur. Quid aliud hinc discant pueri, quàm odisse literas? Hoc odium ubi semel insedit teneris animis, etiã grãdes facti abhorrēt à studijs. Multo etiam stultius est, quod quidam filios suos mittunt ad ebriosam mulierculam, ut legendi scribendiq; parent facultatem. Præter naturam est sceminam in masculos habere imperium, tum nihil immitius eo sexu, si qua ira commouerit animum, & incalescit facillime, uix autem conquiescit, nisi uindicta satiata. Iam & monasteria, & fratrum, ita se uocant, collegia, quæstum hinc aucupantur, & in latebris suis erudiunt rudem ætatem, per homines ferè parum doctos, seu potius perperã doctos, ut iam donemus illos esse pudicos & cordatos. Hoc institutionis genus utcunq; probant alij, me quidem autore nullus id faciet, quisquis cupiet suum puerum liberaliter educatum. Oportet scholam aut nullã esse, aut publicam. Compediarium quidem hoc est, quod uulgo fit. Facilius enim plures ab uno metu coguntur, quàm unus ab uno liberaliter instituitur. Atqui non magnũ est asinis aut bubus imperare, liberos liberaliter instituere, ut difficillimũ est, ita pulcherrimum. Tyrannicum est metu premere ciues, beneuolentia, moderatione, prudentiaq; cõtinere in officio regium est. Diogenes quum ab Aeginetis captus produceretur uenũ, præco rogauit hominem, quo titulo uellet commẽdãti emptor

ri emptoribus. Dic, inquit, si quis uelit mercari hominem, qui sciat imperare liberis. Ad hoc insolitum præconium risere multi. Quidam cui liberi paruuli erant domi, cōgressus est cū philosopho, sciret ne uere quod profiteretur, Ait se scire. Breui colloquio sensit nō esse uulgarem quempiam, sed sub sordido pallio præclarā latere sapientiam. Emptum duxit domum suam, eiq̃ liberos suos formādos commisit. Gallis literatoribus secundū Scotos nihil est plagosius. Hi moniti respondere solent, eam nationem, quemadmodum de Phrygia dictum est, non nisi plagis emendari. Hoc an uerum sit, alij uiderint, fateor tamen nonnihil in natione discriminis esse, sed multo magis in singulorum ingeniorum proprietate. Quosdam occidas citius, quam uerberibus emendes, at eosdē beneuolentia blandisq̃ monitis ducas quocunque uelis. Hac indole fateor me puerum fuisse, quumq̃ præceptor cui præ cæteris erā charus, quod diceret se nescio quid magnæ spei de me concipere, magis aduigilaret, uelletq̃ tandem experiri, quā essem uirgarum patiens, obiecit commissum, de quo nec somniam unquā, ac cecidit. Ea res omnē studiorum amorem mihi excussit, adeoq̃ deiecit puerilem animum, ut minimum abfuerit quin dolore contabescerem, certe mœrorem eum excepit febris quarta. Is ubi tandem intellexit errorem suū, deplorabat apud amicos: Illud, inquit, ingenium penè prius perderam

deram quàm nossem. Erat enim uir nec stupidus, nec indoctus, nec, ut arbitror, malus. Resipuit ille, sed mihi sero. Iam hinc mihi coniecta uir egregie, quàm multa felicissima ingenia perdant isti carnifices indocti, sed doctrinæ persuasione tumidi, morosi, uinolèti, truces, & uel animi gratia cædètes, nimirum ingenio tam truculento, ut ex alieno cruciatu capiant uoluptatem. Hoc genus homines lanios aut carnifices esse decuit, non pueritiæ formatores. Nec ulli crudelius excarnificant pueros, quàm qui nihil habēt, quod illos doceāt. Hi quid agant in scholis, nisi ut plagis ac iurgijs diem extrahant? Noui Theologum quendam, & quidē domestice, maximi nominis, cuius animo nulla crudelitas satis faciebat in discipulos, quum magistros haberet strenue plagosos. Id existimabat unice & ad deiciendam ingeniorum ferociam, & ad edomandā aetatis lasciuiam pertinere. Nunquam agitabat conuiuū apud gregem suum, nisi quemadmodum Comœdiæ exeūt in latam catastrophē, ita post cibum sumptū, unus aut alter protraheretur uirgis lacerandus, & interim sæuiebat & in immeritos, nimirum ut assuescerēt plagis. Ipse quondam astiti proximus, quū à prandio ex more puerum euocarat, annos natum, ut opinor, decem. Recēs autem à matre uenerat in eum gregem. Præfatus est, illi matrem esse cum primis piam foeminam, ab ea sibi puerum studiose commēdatum, mox

ut haberet occasionem cædendi cœpit obijcere nescio quid ferociæ, quum nihil minus præ se ferret puer, & innuit illi cui collegij præfecturam commiserat, huic ex re satelles erat cognomē, ut cæderet, ille protinus de iectum puerum, ita cecidit quasi sacrilegium commisisset. Theologus semel atq; iterū interpellauit, satis est, satis est. At carnifex ille feruore surdus, peregit suam carnificinā penè usq; ad pueri syncopen. Mox Theologus uersus ad nos, nihil commeruit, inquit, sed erat humiliandus, nam hoc uerbo est usus: Quis unquam ad eum modū erudiuit mancipium, imò quis asinū? Generosus equus melius popysmate & palpo domatur, quàm scutica aut calcaribus. Quem si durius tractes, fit refractarius, fit calcitro, fit mordax, fit retrogradus. Bos, si nimium urgeas stimulis, iugum excutit, & stimulatorem impetit. Sic tractādum est generosum ingenium, quemadmodum tractatur leonis catulus. Elephantos sola domat ars, non uolentia, nec ullum animal tam ferum est, quod non mansuescat officio: nec ullum tam cicur, quod immodica sæuitia non exasperetur. Seruile est metu mali castigari, atqui publica consuetudo filios appellat liberos, quod hos deceat liberalis educatio, seruili multum dissimilis: tamen si qui sapiunt hoc agūt potius, ut serui lenitate ac beneficijs exuant mancipij capillum, memores & illos esse homines non beluas. Commemorantur admiranda exem

pla seruorum in dominos, quos profecto tales nō cō-
 perissent, si tantum uerberibus subegissent. Seruus si
 sanabilis est ingenij, melius emendatur monitis, pu-
 dore & officijs, quàm plagis: si insanabilis, ad extremā
 malitiam indurescit, & aut fuga compilat herum, aut
 necem illius aliqua molitur arte. Nōnunquam & suæ
 uitæ iactura domini sæuitiam ulciscitur. Nullum autē
 animal formidabilius, quàm homo, quem atrox iniu-
 ria docuit suæ salutis cōtemptum. Proinde quod pro-
 uerbio iactatur unumquenq; tot hostes habere quot
 seruos, si uerum est, dominorum iniquitati potissimū
 arbitror imputandum. Artis enim est, nō fortunæ im-
 perare seruis. Quod si cordatiores heri id dant operā,
 ut seruos ita habeant ut seruiant liberaliter, malintq;
 pro seruis habere liberos, quàm absurdum est è natu-
 ra liberis educatione reddere seruos. Nec ab re Comi-
 cus ille senex putat multum interesse inter patrē ac do-
 minum. Dominus tantum cogit, pater pudore ac libe-
 ralitate cōsuefacit filium, ut sua sponte recte faciat, po-
 tius quàm alieno metu, præsens atq; absens sit idem,
 hoc qui nequit inquit, fateatur se nescire imperare libe-
 ris. Atqui plus aliquāto discriminis esse debet, inter pa-
 trem ac dominum, quàm inter regem ac tyrannū. Ty-
 rannum submouemus à republica, & uel filijs tyrānos
 asciscimus, uel ipsi in eos tyrannidē exercemus. Quan-
 quam in totum hoc uile seruitutis nomen è uita Chris-
 tianorum

stianorū sublatum esse oportuit. Beatus Paulus Onesimum Philemoni commendat, non iam ut seruum, sed ut pro seruo fratrem charissimum. Et Ephesijs scribens monet heros, ut in seruos remittāt austeritatem ac minas, memores se potius conseruos esse quàm dominos, quod utriq; communem dominum habeāt in cœlis, qui non minus pœnas sumpturus est de dominis si quid peccent, quàm de seruis. Apostolus nec minaces uult esse dominos, nedum plagosos: nō enim dicit, remittentes flagra, sed, remittentes minas: & nos liberos nostros nihil aliud quàm cædi uolumus, quod uix triremium præfecti, aut piratæ faciunt in remiges. De liberis aut quid præcipit idem Apostolus? Adeo non uult illos cædi seruiliter, ut & à monitis atq; obiurgatione iubeat abesse sauitiam & amarulentiam. Vos, inquit, patres nolite ad iracundiam prouocare filios uestrōs, sed educate illos in disciplina & correptione domini. Qualis autem sit disciplina domini, facile perspiciet, qui considerarit, qua lenitate, qua mansuetudine, qua charitate dominus Iesus erudierit, tulerit, fouerit, ac paulatim prouexerit discipulos suos. Humanæ leges patriam potestatem temperant, eadem & seruis in heros permittūt actionem malæ tractationis, & unde hæc immanitas inter Christianos? Olim Auxon quidam eques Romanus filium dum uirgis emendat immoderatus, occidit. Ea indignitas adeo commouit

populum, ut hominem in forum protractum parentes ac liberi stilis cōfoderent, nihil reueriti dignitatem equestrem, quem Octavius Augustus ægre periculo subduxit. At quàm multos hodie uidemus Auxones, qui sæuitia plagarum, lædunt puerorum ualitudinē, eluscant eos, debilitant, nec raro necāt. Virgæ nihil faciunt ad quorundam sæuitiam, inuersis uirgis cædunt manubrio, colaphos ac pugnos impingūt teneris, aut quicquid forte proximum est arripiunt & illidūt. Narrant Iurisperitorum literæ sutorem quendam dum discipulo ligneam calceorum formam impingit in occipitium, alterum oculum excussisse, obq; id factū pœnas dedisse legibus. Quid de illis dicendū est, qui cruciatibus addunt abominandam contumeliā? Nunquam eram crediturus, nisi & puerū & crudelitatis autorem de proximo nossem. Puerū annos uix dū duo decim natum, cuius honestissimi parentes fuerant de præceptore bene meriti, tam immanibus modis tractarunt, ut uix Mezentius aut Phalaris ullus posset crudelius. Stercoris humani tantam uim impegerunt in os paruuli, ut expuere non posset, sed bonam partē deuorare cogeretur. Quis tyrannus unquā adhibuit hoc cōtumeliæ genus? *πρωτόμυθος ἐπιτάσις*, habet Græcum prouerbiū. Post tales epulas exercetur imperiū. Puer nudus funibus sub alas immixtis suspenditur, ut infame furti supplicium repræsentarent, quo nō aliud apud

apud Germanos execrabilius. Mox in p̄silem s̄auit̄
 undiq; uirgis, prop̄ modum usq; ad necem. Nā quo
 magis inficiabatur puer, quod non cōmiserat, hoc ma
 gis intendebatur carnificina. Adde iam ipsum torto
 rem, penē supplicio formidabiliore, oculi uiperini, os
 angustum & corrugatum, uox acuta qualis fertur um
 brarum, facies lurida, caput uertiginosum, minæ & cō
 uicia, quæ illi suggerebat splendida bilis, Tisiphonen
 quampiam dices. Quid consequutum est? Mox pue
 rum à supplicijs excipit morbus, magno & mentis &
 uitæ periculo. Ibi carnifex ultro occupat expostulatio
 nem, scribit patri, quā primum abducat filium suū,
 se medicinam omnem consumpsisse frustra in deplo
 ratum puerum. Vbi corporis morbus utcunq; reme
 dijs depulsus est, tamen animus adhuc sic erat attoni
 tus, ut metueremus ne nunquam ad pristinum mētis
 uigorem rediturus esset. Neq; hæc fuit unius diei s̄auit̄
 tia, quādiu uixit apud illum puellus, nullus præteri
 bat dies, quo non semel atq; iterum crudeliter uapula
 ret. Scio, iam dudū suspicari lector, enorme fuisse cō
 missum, cui tam atrox adhibita est medicina. Dicam
 paucis. Reperti sunt & illius qui cæsus est & aliorum
 duorum libri atramento conspurcati, uestes conscissæ,
 & caligæ excrementis humanis contaminatæ. Is qui
 lusum hunc ludebat, puer erat ad omne scelus natus,
 qui post alijs facinoribus fidē fecit priorum, insani do
 ctoris

storis ex sorore nepos: iam tum præludens ad ea quæ
 facere solēt in bello aut latrocinio milites, apud hospiti
 tem quendam educto è uase embolo, passus est uinū
 in solum defluere, ac uelut officiosus admonuit se sen
 tire uini odorem: cum altero sodali puero quotidie gla
 dio decertabat, nō ioco, sed serio, ut iam agnosceres la
 tronem, aut sicarium, aut quod his simillimū est, mer
 cenarium militem futurum. Huic tamen si faueret ille
 formator, tamen metuens ne se mutuo confoderent
 pueri, cognatum ablegauit. Nam ex altero luculentam
 capiebat mercedem, erat autem ex isto numero Euan
 gelicorū, quibus nihil dulcius est pecunia. Persuasum
 erat optimo uiro parenti, puerum agere apud præ
 ceptorem sanctum amicum ac uigilantem, quū uiue
 ret apud fucatū carnificem, ac homini semihansano per
 petuūque ægrotanti ministrum & assessorem ageret.
 Quū igitur æquior esset in eum qui sanguine propin
 quus erat, atq; item in alterum unde luculenta messis,
 in innoxium inclinauit suspicio, cui tantum tribuebat
 malitiæ, ut suas ipsius uestes laceraret, conspurcaretq;
 quo uitaret suspicionem. Atqui puer ex utroq; paren
 te optimo natus, nullum unquam tam illiberalis inge
 nū specimen dederat, & hodie nihil est illius moribus
 ab omni malitia alienius, qui nunc omni metu liber rē
 omnem ut gesta est narrat ordine. Talibus pædago
 gis honesti ciues tradunt filios suos, quibus nihil ha
 bent

bent charius, tales queruntur non reponi sibi mercedem opera dignam. Neque non senserat carnifex errorem suum, sed maluit constanter insanire, quam culpam agnoscere: & aduersus huiusmodi non instituitur malæ tractationis actio, nec in tam immancnem sæuitiam uigorem habet legum seueritas. Nullis est ira implacabilior, quam ijs qui morbo comitiali sunt affines. Quam multæ res irreperunt in uitam Christianorum, nec Phrygibus nec Scythis dignæ, è quibus unū indicabo, non prorsus abhorrens ab hoc argumento. Qui primum adeunt scholas publicas, coguntur beanum exuere, barbaræ rei repertum est æque barbarum uocabulum. Missus est adolescens ingenuus ad discendas artes liberales. Verum quam illiberilibus cõtumelijs initiatur? Primum macerant illi mentum ueluti barbam derafuri, ad id adhibetur lotium, aut si quid lotio scædius. Is liquor impingitur in os, nec licet expuere. Molestis ictibus detrahuntur cornua scilicet, interdum coguntur multã aceti, aut salis uim ebibere, aut si quid aliud libuit effreni iuuenum petulantia. Nam aggressuri ludum exigunt iusurandum, illū omnibus imperatis pariturum. Tandem sublimem rapiunt, & dorso quoties libuit arietant in postem. Has tam agrestes contumelias nōnunquam excipit febris, aut spinæ dolor immedicabilis. Certe lusus insulsus exit in temulentum conuiuium. A talibus exordijs au

n spicantur

spicantur liberalium artium studia. Atqui talibus auspicijs initiari decuit carnificem, tortorem, aut lenonē, aut animæ uenalis Carem, aut remigem, non puerum musarum & gratiarum sacris destinatum. Mirum est ad eum modum insanire iuuenes liberalibus studijs deditos, sed magis mirum est hæc à iuuentutis moderatoribus approbari. Tam scedis, tãc̃q̃ crudelibus ineprijs prætextitur nomen consuetudinis, quasi malæ rei consuetudo quicquam sit aliud, quàm error inueteratus, hoc maiore studio reuellendus, quod iam ad plures serpsit. Sic durat & apud Theologos uesperiarum mos, nam rem absurdam absurdo signant nomine, scurris dignam citius quàm Theologis. Verum eorū qui liberales profitentur disciplinas, oportet & iocos esse liberales. Sed ad pueritiam redeo, cui nihil inutilius quàm plagis assuescere, quarum enormitas facit, ut indoles generosior fiat intractabilis, abiectior ueniat in desperationem, assiduitas facit, ut & corpus occalle scat ad uerbera, & animus obdurescat ad uerba. Imò nec acrior obiurgatio frequēter est admouenda. Pharmacum sinistre adhibitum exacerbat morbum, nō leuat, & assidue adhibitum paulatim desinit esse pharmacum, nec aliud efficit, quàm quod solet cibus insua uis parumq̃ salubris. Hic quidam occinent nobis heræorum oracula: Qui parcat uirgæ, odit filium suum: & qui diligit filium suū, assiduat illi flagella. Rursum:

Curua

Curua ceruicem filij in iuuentute, & tunde latera illius dum infans est. Eiusmodi castigatio fortasse congruebat olim Iudæis. Nunc oportet Hebræorum dicta ciuilius interpretari. Quod si quis nos literis & syllabis urgeat, quid absurdius quàm inflectere ceruicem pueri, & tundere latera infantis, nōne credas taurum aratro, aut asinum clitellis institui, non hominem uirtuti? Quod autem nobis præmium pollicetur? Ne palpet, inquit, proximorum ostia. Metuit filio paupertatem, ut extremum malorum. Quid hac sentētia frigidius? Nostra uirga sit, liberalis admonitio, nōnunquam & obiurgatio, sed mansuetudine condita, non amarulentia. Hoc flagellum assiduemus filijs nostris, ut recte instituti, domi habeant bene uiuendi rationem, nec cogantur in rebus gerendis à uicinis emendicare consilium. Lycon philosophus ostendit duos acerrimos stimulos excitandis puerorum ingenijs, pudorem ac laudem: pudor est iusti probri metus, laus autem est omnium artium alatrix. His stimulis urgeamus liberorū ingenia. Iam si placet ostēdam & fustem, quo tundas tuorum latera. Labor omnia uincit improbus, ait Poëtarum optimus: aduigilemus, urgeamus, instemus, exigendo, repetendo, inculcando, hoc fuste tundamus infantium nostrorum latera. Primum discāt amare mirariq; probitatem ac literas, horrere turpitudinē & in scitiam. Audiant alios ob recte facta prædicari, alios

ob male facta uituperari, ingerantur exempla eorum quibus eruditio summam gloriam, opes, dignitatem, & auctoritatem peperit. Rursus eorum, quibus improbi mores, nullisq; disciplinis excultum ingenium, infamiam, contemptum, ægestatem & exitium attulit. Hi nimirum sunt fustes digni Christianis, mansuetissimi Iesu discipulis. Quod si nihil proficitur, nec monitis, nec precibus, nec æmulatione, nec pudore, nec laudibus, nec cæteris artibus, ipsam etiam uirgarum castigationem, si res ita demum postulet, oportet & liberalè esse & uerecundam. Nam hoc ipsum nudari ingenuorum corpora, præsertim multorum oculis, contumeliæ genus est. Tameñ Fabius in uniuersum damnat receptam cædendi pueros ingenuos consuetudinem. Dixerit aliquis, quid fiet ijs, qui nisi plagis ad studia compelli non possunt? Respondeo numero, quid faceres asinis ac bubus, si in scholam ueniant? nõne rus abigeres, & alteros pistrino, alteros aratro dederes? Sunt enim homines nõ minus stiuæ & pistrino nati, q̃ boues & asini. Sed interim, inquiūt, decrescit grex. Quid tum postea? Simul & quæstus. Hoc durum. Hinc igit illa lachrymæ. Charius est illis lucrum, quàm puerorũ profectus. Sed huiusmodi fermè est literatorum uulgus. Fateor, quemadmodum philosophi describunt sapientem, rhetores oratorem, qualem uix usquam inuenias, ita longe procliuius esse præscribere qualem oporteat

oporteat esse præceptorē, quàm multos inuenire qui ad præscriptam formam respondeant. Verum hanc oportebat esse publicam & prophani magistratus, & ecclesiasticorum procerum curam, ut quemadmodum instituuntur, qui nauent operam in bello, qui cantent in templis: ita multo magis instituantur, qui recte ac liberaliter forment liberos ciuium. Vespasianus è fisco suo dabat annua centena Latinis, Græcisq; rhetoribus. Plinius nepos etiam de priuato suo in eundem usum ingentem summam erogauit. Quod si cessat publica cura, certe suæ quisq; domi uigilare debet. Quid facient, inquis, tenues, qui uix alunt suos liberos, tantū abest, ut talem educatorem possint conducere? Hic nihil habeo quod respondeam, nisi illud è comœdia, ut possumus, quando ut uolumus non licet. Nos instituendi rationem optimā tradimus, fortunam dare non possumus. Nisi quod hic quoq; diuitū benignitas debet bene natis ingenijs, sed angustia rei familiaris non ualentibus exerere uim naturæ, succurrere. Fateor præceptoris comitatem ita temperatam esse oportere, ne pudorem ac reuerētiam excutiat familiaritatis comes contemptus, qualem fuisse prædicant Sarpedonē Catonis Uticensis pædagogum, qui comitate morum, summam gratiam, probitate parem autoritatē apud puerum sibi conciliarat, nullo uirgarum metu. Verū isti qui nihil aliud norunt, quàm cedere, quid facerent

h 3 si Cæsaris

si Cæsaris aut regum liberos suscepissent instituēdos, quos cædere fas nō est? Dicent heroum filios eximendos ab hac formula. Quid ego audio? An ciuium filij minus sunt homines quàm regum? An suus cuiq; filius nō æque charus esse debet, ac si è rege natus esset? Si fortuna est humilior, hoc magis opus est institutionis ac literarum præsidio, quo se tollāt humo. Sin ampla, ad rem probe administrandam necessaria est philosophia. Quid quod non pauci ex humili loco uocantur ad principatum, interdum & ad summum pontificiæ dignitatis culmen. Non omnes huc euadunt, tamen omnes huc educandi sunt. Cum plagosis rixari desinam, si unum hoc adiecero. Eas leges ac magistratus à sapientibus uiris damnari, qui tantum terrēt pœnis, non etiam alliciunt præmijs, quiq; puniunt admissa, non item cauent ne quid admittatur puniendum. Idem sentiendum de uulgo pædagogorum, qui tantum uerberant ob commissa, non instituunt animum ut nolit peccare. Exigitur lectio, si quid fallit puer, cæditur, id quum fiat quotidie, quo magis assuescat paruulus, existimant sese pulchre functos officio præceptoris. Atqui prius huc erat inuitandus puer, ut amaret literas, ut ueretur formatoris animum offendere. Verū hisce de rebus fortasse plus satis alicui uidebor disseruisse, & iure uiderer, nisi tam grauiter hic peccaretur ferè ab omnibus, ut nunquam satis dici possit. Porro

non

non parum adferet adiumenti, si qui puerum suscepit instituendum, animi inductione parētis affectum induat. Hoc pacto fiet, ut & puer discat libentius, & ipse minus sentiat ex labore tædij. Siquidē in omni negotio magnam difficultatis partem adimit amor. Quoniam autem iuxta uetus prouerbium, Simile gaudet simili, præceptor quodammodo repuerescat oportet, ut ametur à puero. Non placet tamen, quod extrema ac penè decrepitæ ætatis senibus pueros tradunt in sinum literarum rudimentis imbuendos. Nam hi uere pueri sunt, non simulant, nec fingūt balbutiem, sed uere balbutiunt. Optarim ætatem uirentem, à qua non abhorreat puer, & quam nō pigeat quamuis personā sumere. Hic idem ager in formando ingenio, quod parentes ac nutrices facere solēt in fingēdo corpore. Quomodo docent primum infantem humanas sonare uoces? Blesa lingua sermonē ad puerilem balbutiem accommodant. Quomodo docent edere? Præmandūt ipsæ lacteam pulsem, & commansam paulatim in os infantis inferunt. Quomodo docēt ingredi? Inflectūt corpus, & suos passus ad infantis modulum contrahunt. Nec quouis pascunt cibo, nec plus infundunt, cū capere possit, ac sensim cū ætatis profectu ad solidiora prouehūt. Primum cognata quæritur alimonia, nō multum abhorrens à lacte, quæ tamē ipsa si copiosius immergatur in os, aut præfocat infantem, aut effusa uestem

uestem contaminat. Sensim ac paulatim infusa, iuuat. Quod idem usu uenire uidemus uasculis angusti oris, si multum infundas, rebullit quod infunditur. Sin minutim, atq; ut ita loquar stillatim, paulatim quidē ac sensim, sed tamen implentur. Vt igitur exiguis cibis ac subinde datis aluntur tenera corpuscula, itidem ingenia puerorū cognatis disciplinis, sed sensim ac ceu per lusum traditis, paulatim assuescunt maioribus, nec interim sentitur lassitudo, quod minutæ accessiones sic fallant laboris sensum, uti nihilo secus ad profectus summam conferant: quemadmodū narratur de quodam athleta, qui quotidie uitulum per aliquot stadia gestare assuetus, iam taurum factū nullo negotio gestauit. Non enim sentiebatur incrementū, quod unusquisq; dies addebat oneri. Verum sunt qui postulāt, ut ilico pueri fiant senes, dum non habent rationem ætatis, sed ex suis uiribus illorum ingenia metiuntur. Protinus instant acerbe, protinus exigūt plenam operam, protinus corrugant frontem, si minus puer expectationi respondeat, & sic mouentur, quasi cum adulto rem habeant, uidelicet obliti se fuisse pueros. Quanto humanius est quod Plinius admonet quendam seueriorem literatorem. Memento, inquit, & illum adulescentem esse, & te fuisse. At complures ita ferociūt in ætatem imbecillam, quasi nec se, nec discipulos meminerint homines esse. Rogabis ut tibi commonstrem
illa

illa cognata ætatis genio, quæ statim instillanda sint paruulis. Primum linguarum usus, qui citra studium omne contingit infantibus, quum adultis ea facultas uix ingenti studio comparetur. Et huc, ut diximus, inuitat infantulos natiua quædam imitandi uoluptas, cuius uestigium aliquod uidemus & in sturnis ac psittacis. Quid Poëtarū fabulis amœnius? quæ sic uoluptatis illecebra blandiuntur puerorum auribus, ut adultis quoq; non modo ad linguæ cognitionem, uerum etiã tum ad iudicandum, tum ad dictionis copiam nõ parum adferant utilitatis. Quid libentius audiat puer, quã apologos Æsopicos, qui tamẽ per risum iocumq; tradunt seria præcepta philosophiæ, qui fructus est & in cæteris ueterum Poëtarum fabulis? Audit puer socios Vlyssis arte Circes uersos in sues aliasq; formas animantium. Ridetur narratio, & tamẽ interim discit puer, quod in morali philosophia præcipuum est, eos qui non gubernantur recta ratione, sed affectuum arbitrio rapiuntur, non homines esse, sed beluas. Quid Stoicus diceret grauius? Et tamen idem docet ridicula fabula. In re manifesta, non te remorabor pluribus exemplis. Iam quid Bucolico carmine facietius? Quid comœdia dulcius? quæ quum ^{hæret} constat, mouet & imperitos, & pueros. At hic quanta philosophiæ pars per lusum discitur? Adde his rerum omnium uocabula, in quibus mirum quã hodie cæcutiant etiã ñ, qui

pro præclare doctis habent. Postremo sententias breues ac lepidas, quod genus ferè sunt prouerbia, & illustrium uirorū apophthegmata, quibus olim solis philosophia tradi solita est populo. Iam apparet in ipsis interim infantibus, peculiaris quædam ad certas disciplinas procliuuitas, uelut ad musicam, aut arithmeticam, aut cosmographiam. Nam ipse sum expertus, qui ad grammatices, rhetoricesq; præceptiones uehementer tardi, ad subtiliores illas disciplinas ualde dociles recepti sunt. In eam igitur partem est adiuuanda natura, in quam suapte sponte prona est. Minimis autem est in decliui labor, quemadmodum contrâ, Nihil in uita dices facièsue Minerua. Noui puerum nondum fandi potentem, cui nihil erat dulcius, quàm explicato uolumine, legentis speciem repræsentare. Idcõ quum interdum multis horis faceret, nullo tædio capiebat. Nec unquam tam acriter flebat, quin oblato uolumine placaretur. Ea res parentibus spem bonam ostendebat fore, ut aliquando uir doctus euaderet. Addebat & nomē nonnihil læti ominis. Nam Hieronymus dicebatur. Qualis autem nunc sit, nescio. Nam adolescentem non uidi. Ad linguæ cognitionem plurimum habebit momenti, si inter bene loquaces educetur. Fabulas & apologos hoc discet libentius ac meminerit melius, si horum argumenta scite depicta pueri oculis subiiciantur, & quicquid oratione narrat, in tabula demonstretur.

monstretur. Idem æque ualebit ad ediscenda arborū,
 herbarum, & animantium nomina, simul & naturas,
 præsertim eorum, quæ non ita passim sunt obuia, ue-
 luti rhinoceros, tragelaphus, onocrotalus, asinus Indi-
 cus, elephantus. Tabella habet elephantum, quæ dra-
 co suo complexu stringit, primoribus pedibus cauda
 inuolutis. Arridet paruulo noua picturæ species, quid
 hic faciet præceptor? Admonebit ingens animal Græ-
 cis dici ἑλέφαντα, Latine similiter, nisi quod interdum
 ad latinæ inflexionis formam dicimus elephātus ele-
 phanti. Ostendet quam Græci uocant προβοσκίδα La-
 tini manum, quod ea sibi porrigat cibum. Admone-
 bit illud animal nō respirare ore, quemadmodū nos,
 sed proboscide: ostendet dentes utrinq; prominentes,
 unde ebur qd apud diuites in precio est, simulq; pro-
 feret pectinem eburneū. Deinde docebit apud Indos
 esse tam ingēti corpore dracones. Dracon autem esse
 uocem græcam cum latinis cōmunem, nisi quod nos
 eam nostro more inflectimus, quū Græci dicant δρά-
 κωντες, quemadmodū λέοντες, unde scēmina Dra-
 cæna, sicuti Læna. Admonebit inter hos dracones &
 elephantos esse genuinum atroxq; bellum. Quod si
 puer erit discendī auidior, poterit alia multa comme-
 morare de natura elephantorū ac draconū. Pleriq;
 gaudent pictis uenationibus, hic quot species arborū,
 herbarum, auium, quadrupedum, per lusum disci pos-
 sunt.

sunt: Nec hic te remorabor exemplis, quum proclive
 sit ex uno conijcere omnia. In deligendis his uigilabit
 institutor, ut quod iudicabit maxime gratum pueris,
 maximeque cognatum & amabile, ac, ut ita dicam, flo-
 rulentum, id potissimum proponat. Primæ ætatis ceu
 ueris proventus flosculis blandum arridentibus, & iu-
 cunde uirentibus herbis cõstat, donec uirilis ætatis au-
 tumnus, maturis frugibus rûpat horrea. Ut igitur ab-
 surdum sit in uere maturam uuam quærere, in autum-
 no rosam, ita præceptori obseruandum est, quid cuique
 congruat ætati. Iucunda & amœna pueritiæ conueni-
 unt. Quanquam in totum à studijs oportet abesse tri-
 stitiam ac truculentiam. Fallor nî id ueteres quoque si-
 gnificare uoluerunt, qui Musis uirginibus, formã insi-
 gnam, citharam, cantus, choreas, ac lusus per amœna
 uirecta tribuerunt, hisque Charitas addidere sodales:
 Studiorum profectum mutua animorum beneuolen-
 tia potissimum constare, unde & humanitatis literas
 appellauere prisca. Nihil autem uetat quo minus uo-
 luptati comes sit utilitas, & iucunditati iuncta sit ho-
 nestas. Atque hæc omnia tam frugifera nullo tædio di-
 scit puer. Quid enim obstat quo minus eadem opera
 discat aut lepidam ex Poëtis fabellam, aut festiuã sen-
 tentiam, aut insignem historiolum, aut eruditum apo-
 logum, qua cantionem ineptam, plerumque & scurrilem,
 qua ridenda delirantiũ anicularum fabulameta, qua
meras

meras muliercularum imbibunt & ediscunt nugas.
 Quantū somniorū, quantū inaniū anigmatū, quan-
 tum inutilium nānarū de lemuribus spectris, laruis,
 strigibus, lamijs, ephialtis, sylvanis ac dæmogorgo-
 nibus, quantum inutilium mendaciorum ex uulgari-
 bus historijs, quantum deliramentorum, quātum ne-
 quiter dictorum, etiam uiri memoria tenemus, quæ
 puelli à tatthis, aujs, mammis, ac puellis colo assiden-
 tes, & inter complexus ac lusus audiuimus? Quantus
 autem esset ad eruditionem factus gradus, si pro his
 seculis, ut aiunt, gerris uanioribus, nec friuolis tantum,
 sed noxijs quoq; ea quæ modo commemorauimus
 statim imbibissemus? Dices, quis doctus ad hæc tam
 minuta sese demissurus est? Atqui Aristoteles tantus
 philosophus, non grauatus est in Alexandro fingen-
 do literatoris obire munus. Chiron Achillis formauit
 infantiam, cui successit Phœnix. Heli sacerdos puerum
 Samuelem educauit. Et sunt hodie, qui uel lucelli, uel
 animi gratia, propè plus operæ sumunt in formando
 coruo aut psittaco. Sunt qui pietatis ergò longinquas
 iuxtà ac periculosas profectioes suscipiūt, aliosq; la-
 bores propèmodum intolerabiles. Quin ad hanc fun-
 ctionem, qua nihil potest esse deo gratius, inuitat nos
 pietas? Quanquam in his ipsis tradendis quæ cōme-
 morauimus, nec instantem, nec seuerum esse oportet
 formatorem, sed assiduū magis quàm immodicū.

Non offendit assiduitas, si moderata sit, si uarietate si mul & iucunditate condiaur, denique si sic tradantur hæc, ut absit laboris imaginatio, sed puer existimet omnia per lusum agi. Hic ipse sermonis cursus nos admonet, ut paucis aperiamus, quibus modis fiat, ut puer dulcescant literæ, quod ante nonnulla ex parte cœpimus attingere. Sermonis facultas, ut dictum est, citra fastidium usu comparatur. Huic succedit scribendi legendique cura, quæ per se nonnihil habet tædij, ceterum id magna ex parte doctoris artificio tollit, si blandis quibusdã illecebris cõdiatur. Reperias enim quosdam, qui diu hærent sudantque in noscendis & connectendis literis, ac primis illis grammatices rudimẽtis, quum ad maiora sint celeri docilitate. Horũ fastidio arte medendum est, cuius rei rationes aliquot cõmonstrarunt ueteres. Quidam literarum formas, crustulis pueritiæ gratis exprimebant, ut ita quodammodo literas deuorarent. Reddẽti literæ nomen, præmiolum erat ipsa litera. Alij figuras elementorum ebore effingebant, ut his puellus luderet, aut si quid aliud esset, quod solet ætas illa peculiariter capi. Britanni iaculandi studio præcipue ducuntur, nec aliud prius suos docent infantibus. Quidã itaque solertis ingenij pater, animaduertens in filio miram iaculandi uoluptatem, bellissimũ arcum ac sagittas perpulchras parauit, in omnibus tum arcu, tum sagittis erant depictæ literæ. Deinde scopo

rum uice, græcarum primum, deinde latinarum literarum figuras proposuit: ferienti ac literæ nomen pronuntiati, præter applausum, præmiolū erat cerasum, aut aliud quo gaudent paruuli. Ex eo lusu fructus est uberior, si duos trësue pares ad certaminis consortiū adhibeas. Hic enim attētiore & alacriore facit uictoria spes, ac metus ignominia. Eo commēto factū est, ut puer intra pauculos dies ludendo, literarum omnium formas & sonos probe calluerit, quod literatorū uulgus, flagris, minis, & conuicijs suis uix triennio posunt efficere. Mihi tamen non probatur in huiusmodi rationibus, quorundam nimis operosa industria, qui hæc per ludum lateruncolorū aut alexæ adumbrāt. Quum enim ipsi lusus superent puerorum captū, quo modo per eos discant literas? Hoc non est subleuare puerorum ingenia, sed labori laborem addere. Quem admodum sunt machinæ quædā tam operosæ, ut momentum adferant negotio peragendo. Huius generis ferme sunt, quæ de arte memoriæ quidā ad quæstū aut ostentationē potius quàm ad utilitatem excogitarūt. Nam ista memoriā corrumpūt potius. Optima memoriæ ars est, penitus intelligere, intellecta in ordinē redigere, postremo subinde repetere, quod meminisse uelis. Et institum est paruulis uincendi studium, & inuidentiæ seminarium quoddam, deinde metus ignominia & laudis amor, præsertim ijs qui sunt erectioris ingenij

ingenij ac uiuidæ indolis. His affectibus abutetur formator ad studij profectum. Vbi nihil proficiet, precibus ac blandimentis, neq; puerilibus præmiolis, ac laudibus, certamen cum æqualibus erit simuladum. Laudetur audiente segni sodalis. Acuet æmulatio, quæ nõ potuit sola adhortatio. Nõ tamen expediet sic uictori deferre palmam, quasi perpetua sit, sed interim ostendet uicto spem, eam ignominiam uigilantia sarciedis, quod facere solent in bello duces. Nonnunquam permittendum est, ut puer existimet se uincere quã sit inferior. Postremo uicissitudine laudum ac uituperiorũ alet in illis utilem, ut ait Hesiodus, contentionem. Fortasse pigebit aliquem seuerioris ingenij, sic inter pueros ineptire. Sed eundem interim nec piget, nec pudet bonam diei partem cum catellis Melitæis, aut cū Cercopithecis ludere, aut cum coruo psittacoq; fabulari, aut cum Morione nugari. His ineptijs res maxime seria agitur, & mirum est bonis uiris hinc esse minus uoluptatis, quum pietas ac spes amplissimi fructus & illa solet iucunda reddere, quæ per se sunt austera. Fateor grãmatices præceptiones initio subausteras esse, magisq; necessarias esse quàm iucundas. Verũ his quoq; bonam molestiæ partem adimet præcipientis dexteritas. Optima tantum primum ac simplicissima præcipienda sunt. Nunc quibus ambagibus ac difficultatibus excruciantur pueri, dum ediscunt literarum nomi

na, priusquam agnoscant figuras, dum in nominum ac uerborum inflexionibus coguntur ediscere, quot casibus, modis ac temporibus eadem uox respōdeat: ueluti, musæ, genitiuo & datiuo singulari, nominatiuo & uocatiuo plurali. Legeris à legor, à legerim, & à legero. Quæ carnificina tum perstrepat in ludo, quum hæc à pueris exigunt? Nonnulli literatores, ut ostentent eruditionem suam, solent his studiose nonnihil difficultatis addere. Quod uitium reddit omniū penè disciplinarum initia perplexa molestaq; præsertim in dialectica. Quibus si commonstres commodiorem docendi uiam, respondent se ad eum modum institutos, nec patiuntur quicquā melius esse pueris, quàm ipsis pueris accidit. Vitanda est igitur omnis difficultas uel nõ necessaria, uel intempestiua. Mollius fit quod suo tempore geritur. Verum ubi iam deuorāda est necessaria difficultas, ibi formādæ pueritiæ artifex, quantum potest probos & amicos medicos studebit imitari, qui absinthiatum pharmacū porrecturi, ut inquit Lucretius, poculorum oras melle prælinunt, quo puer illectus dulcedinis uoluptate salutiferam amaritudinem non reformidet, aut ipsi etiam pharmaco saccarū, aut aliud grati saporis admiscent. Quin & dissimulāt esse pharmacum. Nonnunquam enim horrorem adfert sola imaginatio. Deniq; facile uincitur hoc tædium, si non simul & immodice, sed paulatim & ex interuallis tradantur

tradantur. Quanquam non oportet plus satis diffidere puerorum uiribus, si quid forte laboris sit exhauriendum. Nō ualet robore puer, at ualet assiduitate, ualet habilitate naturæ. Non ualet ut taurus, at ualet ut formica. In quibusdam & elephanta à musca superatur. In eo quidq; ualet ad quod natura cōpositū est. An non uidemus pueros tenellos mira agilitate totū cursitare diem, nec sentire lassitudinem? Idem si faciat Milo, fatigaretur. Quid in causa? Quia lusus ætati cōgnatus est, & lulum imaginantur, nō laborem. Est autem in re quauis maxima molestiæ pars, imaginatio, quæ mali sensum adfert interdum, etiam ubi nihil est mali. Proinde quum hanc naturæ prouidentia paruulis ademerit, ut quantum deest uiribus, tantū hac parte subleuentur, præceptoris, ut ante diximus, partes crunt, eandem multis rationibus excludere, studioq; lusus personam inducere. Sunt & lulum species non indignæ liberis, quibus subinde laxanda est studiorū intensio postquàm eò peruentū est, ut ad maiora uocentur, quæ sine cura, laborēque percipi non possunt: quod genus sunt, tractare themata, uertere latina græce, aut græca latine, aut cosmographiam ediscere. Sed omnium maxime contulerit, si puer consuerit, diligere ac reuereri præceptorē, amare mirariq; literas, metueri ignominiam, capi laude. Restat unus ille scrupulus, quem obijcere solent ij, qui dicunt minorem esse profectum,

Tertia propositio.

etum, qui tribus illis aut quatuor annis acquiritur pue-
 ro, quàm ut operæ precium sit, uel tantum capere labo-
 ris in docēdo, uel tantum sumptus impendere. At isti
 quidem mihi uidentur non tã consulere pueris quàm
 facultatibus, aut doctōri parcere. Verum ego patrem
 esse negarim, qui quum de formãdo filio res uertitur,
 anxiam sumptus rationem habet. Tum ridicula quæ-
 dam clementia fuerit, quo præceptor non nihil operæ
 lucri faciat, aliquot annorum iacturam in filio facere.
 Sit sanè uerum, quod non negat Fabius, post uno an-
 no plus effici, quàm primis illis tribus aut quatuor, quid
 est quur hoc qualecunq; lucrum contemnamus in re
 multo preciosissima? Donemus esse perpusillum, ta-
 men hoc præstabat agere puerum, quàm aut omnino
 nihil, aut aliquid dediscendũ discere. Quibus curis me-
 lius occupabitur illa ætas, simul atq; dari cœperit, quæ
 non potest esse prorsus ociosa? Deinde quantulum-
 cunq; est quod prior ætas contulerit, maiora tamẽ ali-
 qua discet puer, eo ipso anno, quo minora forent di-
 scēda, nisi illa prius occupasset. Hoc, inquit Fabius, per
 singulos annos prorogatum in summam proficit, &
 quantum in infantia præsumptum est temporis, ado-
 lescentiæ acquiritur. Ne repetam quod primis illis an-
 nis quædam facile discuntur, quæ à grandioribus ma-
 iore negotio percipiunt. Facillime enim discitur quod
 suo tempore discitur. Demus illa esse pusilla, modo fa-

teatur esse necessaria. Tamen si mihi quidē non ad cō
 uidetur exiguus ad eruditionem gradus, utriusq; lin/
 guæ si nō peritiam certe gustum assequutum esse, tum
 tot rerum uocabula, deniq; prompte legendi scriben/
 diq; facultatem auspicatum esse. Non piget in rebus
 multo uilioribus occupare quicquid possumus quan/
 tumuis exigui lucelli, quod Græci, ni fallor, uocant πρῶ
 τόν. Vigilans negociator, nō assis aut teruntij compē/
 dium negligit, sic suo cum animo reputans, per se qui/
 dem exiguum est, sed accrescit ad summam, & pusillū
 pusillo frequenter additum cito reddit ingentem acer/
 uum. Fabri ærarij surgunt antelucano, quo diei partē
 ueluti lucrifaciant. Agricolaæ quædam diebus festis
 agunt domi, quo plus operæ cæteris diebus absoluāt.
 Et nos in liberis quatuor annorum dispendium pro
 nihilo ducimus, quū neq; tempore sit ullus sumptus
 preciosior, neq; literis sit ulla melior possessio? Nun/
 quam satis mature incipitur, quod nunquam absolui
 tur. Semper enim discendum quandiu uiuimus. At/
 qui cæteris in rebus, lucrum cessatione prætermissum,
 uigilantia sarciri potest. Ætas ubi semel auolarit, auo/
 lat autem quàm ocysissime, nullis incantamentis reuo/
 cari potest. Nugātur enim Poëtæ, qui fontem memo/
 rant è quo ueluti repubescant grandæui: fallunt medi/
 ci, qui per nescio quam quintam essentiam pollicentur
 senibus repubescantiam. Hic igitur oportebat adhibe
 re summā

re summam parsimoniam, quod ætatis iactura nulla ratione pensari queat. Adde quod prima quæq; uitæ pars optima creditur, quo parcus hæc est dispensanda. Hesiodus nec in summo, nec in imo probat parsimoniam, quod pleno dolio uideatur præpropera, exhausto sera, proinde in medio parci iubet. At ætatis non oportet usquam abijci parsimoniam, & si ob id parcendum semipleno dolio, quod uinum in medio sit optimum, maxime parcendū est teneris annis, quæ uitæ pars est optima, si exerceas, sed eadem fugacissima. Agricola paulo diligentior, non committit ut ulla pars agrorū omnino cesset, & quæ gignendis frumentis apta non est, eam aut uirgultis conserit, aut pascuis relinquit, aut oleribus instruit. Et nos optimā æui partem, citra frugem omnem literariam effugere patiemur. Noualis recens uel in hoc aliqua fruge occupandus est, ne incultus ex se gignat zizania. Nam omnino aliquid gignat oportet. Itidem tenera mens infantis, nisi protinus frugiferis disciplinis occupetur, uitij obducitur. Testa liquoris odorem, quo primum imbuta fuit diu reddit, atq; ægre dediscit. Sed testam recentem ac uacuā, seruare licet cui uoles liquori. Mens aut bonam frugem gignit, si bonum semē inijcias, aut si negligas, inutilibus ac mox reuellendis occupatur. Non parum lucri fecit, qui damnum effugit. Nec exiguum ad uirtutem momentum attulit, qui uitium ex-

clusit. Sed quid plura? Vis uidere quanti referat, matu-
 re quis formetur ad eruditionem an secus? Contem-
 plare, quantum prisca uirenti etiamnum aetate praesti-
 terint, & quam hodie nihil possunt qui in studijs con-
 senuerunt. Elegias amorum admodum adolescens scri-
 psit Ouidius. Quis idem nunc possit senex? Lucanus
 qualis fuerit adolescens, declarant illius monumenta.
 Unde id? quoniam non maior sex mensibus, Romam
 deportatus, ilico traditus est duobus clarissimis gram-
 maticis, Palaemoni & Cornuto. Sodales studiorum ha-
 buit, Saleium Bassum, & A. Persium, alterum histo-
 ria, alterum satyra nobilem. Hinc nimirum illa in iuue-
 ne tam omnibus numeris absoluta cyclopaedia, tam ad-
 mirabilis eloquentia, qui in carmine non minus ora-
 torem summum praestat, quam poetam. Nec desunt
 hoc seculo felices institutionis exempla, tametsi raro-
 ra, idque in utroque sexu. Cassandreae uirginis ingenium
 celebrauit Politianus. Quid autem Virgino puero un-
 decim annis nato mirabilius? Nam huius memoriae
 uir idem epistola sane quam eleganti, seculorum me-
 moriae commendauit. Quotumquaque nunc reperias
 uirum, qui duas epistolas eodem tempore totidem no-
 tarijs dictare possit, ut & in singulis quadrent senten-
 tia, nec usquam excidat solleccismus? Puer ille id pra-
 stitit in quinque, quum ex tempore dareretur argumen-
 ta, & imparatus id faceret. Nonnulli quum haec uideret,
 existi-

existimantes rem esse uiribus humanis maiorem, tri-
 buūt ea magicis artibus. Planè magicis artibus fit, sed
 efficax incantamentum est, mature tradi, docto, pro-
 bo, & uigilanti præceptorī. Ingens pharmacum est, ab
 eruditis & inter eruditos optima statim discere. Tali-
 bus magicis artibus Alexander Magnus adolescens
 etiamnum, præter eloquentiam omnes philosophiæ
 partes absoluerat, & nisi bellorum amor ac regnandi
 dulcedo ingenium hoc abripuisset, poterat inter sum-
 mos philosophos esse præcipuus. Iisdem artibus C.
 Cæsar tantum adolescens eloquētia mathematicisq̃
 disciplinis ualuit, tantum Imperatores pleriq̃, tātum
 M. Tullius, Vergilius, & Horatius ætate uirenti, tū do-
 ctrina, tum facundia præstiterunt, quod linguarū ele-
 gantiam apud parentes ac nutrices, disciplinas libera-
 les, ueluti poëticen, rhetoricen, historiam, antiquitatis
 notitiam, arithmeticam, geographiam, ethicen, politi-
 cen, ac rerum naturas rudibus statim annis ab erudi-
 tissimis didicerunt. Quid nos porrò? Pueros nostros
 ultra pubertatem domi detinemus, ac otio, luxu, deli-
 cijsq̃ corruptos, uix tandem in scholam publicā mitti-
 mus. Illic ut res bene cedat, degustāt aliquid grammar-
 tices, mox simul atq̃ norunt inflectere uoces, & sup-
 positum appposito recte iungere, perdidicere grāmati-
 cam, & ad perturbatam dialecticē admouentur, ubi
 si quid etiam recte loqui didicerūt, dediscant oportet.

Sed

Sed infelicioꝝ erat ætas, quæ me puero modis signifi-
 cãdi, & quæstiũculis ex qua ui,pueros excarnificabat,
 nec aliud interim docens,quàm perperam loqui. Ni-
 mirum præceptores illi, ne puerilia docere uiderentur,
 grammaticen dialectices ac metaphysices difficultati-
 bus obscurabant, nimirum ut præpostere iam proue-
 ctiores post maiores disciplinas grammaticen disce-
 rent: quod nunc uidemus aliquot Theologis euenire
 cordatioribus, ut post tot laureas, post omnes titulos,
 ut iam illis liberum non sit quicquam nescire, ad eos
 libros redire cogantur, qui pueris solent prælegi. Non
 illos infector, præstat sero quàm nũquã discere, quod
 cognitu necessarium est. Deum immortalem, quale se-
 culum erat hoc, quũ magno apparatu disticha Ioan-
 nis Garlandini adolescẽtibus, operosis ac prolixis cõ-
 mentarijs enarrabantur? Quum ineptis uersiculis, di-
 ctandis, repetendis, & exigendis magna pars tempo-
 ris absuuebatur? Quum edisceretur Florista, & Flore-
 tus? Nam Alexandrum inter tolerabiles numerandũ
 arbitror. Deinde quantum temporis peribat in sophi-
 stica, in superuacaneis dialecticorum labyrinthis? Ac
 ne sim prolixior, quàm perturbate tradebãtur omnes
 disciplinæ, quàm moleste, dum quisq; professor ostẽ-
 tandi sui gratia, statim in initio ea infulciret discipulis,
 quæ sunt difficillima, nõnunquã & friuola. Nec enim
 statim præclarum quod difficile, ueluti sinapis granũ
 e long.

è longinquo mittere per foramen acus, difficillimum
 quidem est, sed ineptum: & nectere aut soluere nodos
 Cassioticos, res est operosæ quidem, sed ociosæ subtili
 tatis. Adde quod hæc traduntur interdū ab indoctis,
 aut quod deterius est, à perperam doctis, nōnunquā
 & ab ignavis & improbis, quibus merces longe prior
 est discipulorum profectu. Huiusmodi quum sit uul
 garis institutio, miramur paucis ante senectutem con
 tingere plenam eruditionem? Optima pars æui perit
 ocio, perit uicijs, quibus infecti minimā temporis por
 tionem impendimus studijs, maximā amoribus, con
 uiuijs, & lusibus. Et ad malam materiā adhibetur ni
 hilo melior artifex, aut friuola docens, aut dediscenda.
 Et post hæc causamur ætatis imbecillitatem, nondum
 docile ingenium, exiguum profectum, aliaq; permul
 ta, quum re uera quicquid hoc est mali, sinistra institu
 tioni sit imputandum. Non te traham sermone lon
 giore. Tantum istam tuam prudentiam, cæteris in re
 bus perspicacissimam, appellabo. Consideret quàm
 chara sit possessio filius, quàm uaria, quàmq; operosa
 res eruditio, sed eadem quàm præclara, quanta pueri
 lis ingenij ad omnem institutionem habilitas, quanta
 humanæ mentis agilitas, quàm facile discuntur, quæ
 sunt optima quæq; naturæ consentanea, præsertim si
 à doctis & comibus per lusum tradantur. Deinde q̄
 tenaciter hæreant ea quibus uacuos ac rudes animos

Epilogus.

I primum

primum imbuimus, quæ eadē prouectior ætas & percipit difficilius, & obliuiscitur citius. Ad hæc quàm charus & irreparabilis sumptus sit tempus, quantum ualeat mature cœpisse, quantū suo quidq; tempore agere, quantum possit assiduitas, quàm bene minimorū accessione crescit aceruus Hesiodius, q̄ fugax ætas, q̄ occupata iuuenta, quàm indocilis senectus. Hæc si tecum expendes, nunquam committes, ut in filiolo, non dicam septēnium, sed ne triduum quidem prætereat, in quo ad eruditionem qualicunq; profectu uel præparari, uel instrui possit. DIXI.

ERASMVS ROTERODAMVS PETRO VI
TERIO, LIBERALIUM DISCIPLI
NARVM PROFESSORI EXI
MIO S. D.

NAE TV rem istam, mi Petre suauissime, & perspicis acute, & grauius uerq; iudicis plurimum referre, qua ratione, quoq; ordine quid instituas, idq; maximum habere momentum, cum cæteris in rebus omnibus, tum uero præcipue in bonarum studijs literarum. An non uidemus ingentia pōdera, si artem adhibeas, minimo tolli negotio, quæ nullis alioqui uiribus moueri poterant. Quemadmodum & in bello non perinde refert, quātis copijs, quantisq; uiribus hostem adoriaris, ut quàm